

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин**

Центр досконалості Жана Моне

С.О.Маковський

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ЄС**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

**Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин**

Центр досконалості Жана Моне

**МАКОВСЬКИЙ СЕРГІЙ ОЛЕГОВИЧ
к.політ.н., доцент кафедри
міжнародних відносин та зовнішньої політики**

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА І
ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ЄС**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

За підтримки програми Еразмус+ Європейського Союзу
у межах проекту Центра досконалості Жана Моне
№ 611625-ERP-1-2019-1-UA-ERPJMO-CoE
«Поглиблений розвиток європейських студій в Україні: міждисциплінарний підхід»

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

КИЇВ - 2022

Маковський С.О. Регіональна політика і транскордонне співробітництво в ЄС: конспект лекцій. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, НН Інститут міжнародних відносин, Центр досконалості Жана Моне, 2022. - 81 с.

Дослідження продовжує серію наукових та навчально-методичних видань, підготовлених Центром досконалості Жана Моне НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Конспект лекцій присвячено дослідженню співвідношення понять, концептуально-теоретичних засад регіоналізму і регіональної політики ЄС, еволюції інтеграції і регіоналізації в ЄС.

Для студентів спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», що цікавляться проблемами європейських інтеграційних процесів.

Підтримка Європейською комісією (ЄК) створення цієї публікації не передбачає підтримку її змісту, що відображає винятково думку авторів, і ЄК не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, яка тут міститься

**Taras Shevchenko National University of Kyiv
Educational and Scientific
Institute of International Relations**

Jean Monnet Centre of Excellence

**SERGIY MAKOVSKYY, PhD
Associate Professor of the Chair of
International Relations and Foreign Policy**

**EU REGIONAL POLICY AND
CROSS-BORDER COOPERATION**

COLLECTION OF LECTURES

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union
within the Jean Monnet Centre of Excellence
Project № 611625-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CoE
“Advancing European Studies in Ukraine: Interdisciplinary Approach”

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

KYIV – 2022

Makovskyy S.O. (2022) The EU Regional Policy and Cross-Border Cooperation: Collection of Lectures. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, ES Institute of International Relations, Jean Monnet Centre of Excellence, 81 p.

The study continues a series of scientific and educational publications prepared by the Jean Monnet Centre of Excellence of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

The synopsis of the lectures is dedicated to the study of the relationship between concepts, conceptual and theoretical foundations of regionalism and regional policy of the EU, the evolution of integration and regionalization in the EU.

For the students of the speciality “International Relations, Social Communication and Regional Studies” interested in the European integration trends.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein

ЗМІСТ

Передмова	8
Тема 1 <i>«Регіон», «регіоналізм», «регіоналізація» в європейському контексті</i>	11
Тема 2 <i>Регіональна політика ЄС: становлення, розвиток, результати</i>	23
Тема 3 <i>Інтеграційна політика ЄС в умовах європейської регіоналізації</i>	34
Тема 4 <i>Співвідношення структури та процесу регіоналізації в ЄС: аналіз інтеграційних стратегій інститутів транскордонного співробітництва (на прикладі єврорегіону Маас-Рейн)</i>	45
Тема 5 <i>Започаткування «третього кола» інтеграції в ЄС</i>	64
Рекомендована література	79

CONTENTS

Introduction	8
Topic 1 <i>"Region", "regionalism", "regionalization" in the European context</i>	11
Topic 2 <i>Regional policy of the EU: formation, development, results</i>	23
Topic 3 <i>EU integration policy in the conditions of European regionalization</i>	34
Topic 4 <i>Correlation of the structure and process of regionalization in the EU: analysis of integration strategies of institutions of cross-border cooperation (on the example of the Meuse-Rhine Euroregion)</i>	45
Topic 5 <i>Initiation of the "third circle" of EU integration</i>	64
References	79

ПЕРЕДМОВА

Європейський Союз є унікальним інтеграційним та геополітичним проєктом. ЄС виступає на міжнародній арені як колективний, принципово новий актор глобального управління. Особливою є і роль, яку відіграє ЄС в європейських регіональних і транскордонних процесах.

Завдання із реалізації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, перспектива вступу України до об'єднання вимагають підготовки висококваліфікованих, інтегрованих у європейський та світовий науково-освітній простір фахівців у сфері міжнародних відносин. З цією метою в рамках магістерських програм Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка ведеться підготовка спеціалістів, які володіють фундаментальними та практичними знаннями з проблеми європейської інтеграції.

Конспект лекцій «Регіональна політика і транскордонне співробітництво в ЄС» підготовлено в рамках навчальної дисципліни «Регіональна політика ЄС», що викладається в межах освітньо-наукової програми «Міжнародні відносини» та освітньо-професійної програми «Зовнішня політика та національна безпека» на здобуття освітнього ступеню магістр за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Мета дисципліни – розкриття значення інтеграційних процесів в ЄС у сферах багаторівневого управління, транскордонного співробітництва і регіональної політики у дослідженні проблем міжнародних відносин та світової політики. Дана дисципліна присвячена аналізу еволюції та співвідношенню інтеграційних та регіоналізаційних процесів в Європі на сучасному етапі, зокрема питанням концептуальних засад та інституційних механізмів регіональної діяльності ЄС. Особлива увага приділена ролі ЄС в стимулюванні регіональної інтеграції, проблеми реформування ЄС та позиції країн-членів ЄС щодо проєктів транскордонного співробітництва і ролі регіонів у системах багаторівневого управління.

Завдання вивчення дисципліни полягає у ознайомленні студентів із основними характеристиками й особливостями процесів регіоналізації і транскордонного співробітництва в ЄС, еволюцією стратегічного бачення ЄС ролі регіонів й розуміння їх ролі в системі інституційного співробітництва в ЄС і відносинах з країнами-кандидатами та країнам-сусідами.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати**:

- основні характеристики й особливості регіоналізації і регіоналізму в ЄС;
- характерні риси та специфіку інституційного та концептуального забезпечення процесів вироблення рішень і взаємозалежності в межах системи трирівневого управління

- регіональний та функціональний комплекси політики ЄС, відносини з третіми країнами.

Вміти:

- аналізувати основні тенденції й закономірності становлення та розвитку європейської інтеграції;
- працювати та аналізувати документальні джерела та фахову аналітичну літературу з дослідження ЄС;
- готувати індивідуальні та групові аналітичні довідки та презентації із запропонованої проблематики;
- аргументувати вибір шляхів вирішення завдань в рамках курсу та власні висновки, критично оцінювати отримані результати;
- підтримувати професійну дискусію, поважати точку зору опонента, вміти відстоювати власну.
- самостійно організовувати та здійснювати наукові дослідження з проблематики європейських досліджень
- захищати інтереси України та її громадян у відносинах з ЄС та країнами-членами

Конспект лекцій «Регіональна політика і транскордонне співробітництво в ЄС» продовжує серію наукових і навчально-методичних видань, що підготовлені кафедрою міжнародних відносин і зовнішньої політики НН Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. НН Інститут міжнародних відносин є одним із провідних українських освітніх і наукових центрів у сфері європейських досліджень. Протягом багатьох років на базі Інституту було сформовано оригінальну систему підготовки спеціалістів, що базується на міждисциплінарному підході й включає надбання в таких сферах, як політика, право, історія, економіка європейської інтеграції. Інститут є активним учасником міжнародних наукових та освітніх програм, проєктів міжуніверситетської співпраці, що дозволяє обмінюватися та поширювати навчальний, методичний і науковий досвід з європейських досліджень як серед вітчизняних вищих навчальних закладів, так і партнерів за кордоном.

2019 року Київський національний університет імені Тараса Шевченка став переможцем програми Європейського Союзу ERASMUS+ (напряму Жан Моне). Одним із заходів проєкту «Поглиблений розвиток європейських студій в Україні: міждисциплінарний підхід» (№611625-EPP-1-2019-1-UA-EPPJMO-CoE) стало створення на базі Інституту міжнародних відносин Центра досконалості Жана Моне для розповсюдження знань щодо функціонування ЄС в економічній, політичній, правовій і комунікаційній

сферах, переваг і викликів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, їх впливу на суспільний і державний розвиток в Україні. Саме в рамках проекту та за підтримки ЄС було підготовлено конспект лекцій «Спільна зовнішня політика та політика безпеки ЄС».

Матеріали з конспекту лекцій допоможуть читачам краще розібратися в євроінтеграційних процесах, дискусії щодо адаптації ЄС до сучасних викликів системі міжнародних відносин, реалізації потенціалу ЄС як єдиного центра сили на міжнародній арені.

Тема 1.

«Регіон», «регіоналізм», «регіоналізація» в європейському контексті.

З точки зору оцінки процесів, пов'язаних із становленням суб'єктності регіонів ЄС, важливе значення набуває наукове визначення самого процесу регіоналізації, регіону як його учасника та регіоналізму як феномену європейської політики. У той же час, значна кількість дослідників, широко вживаючи дані терміни, вочевидь пов'язує з ними різні поняття, що не може не мати суперечливих наслідків з точки зору наукової цінності аналізу. Відтак, класифікація варіантів сприйняття та наукового визначення регіону, регіоналізму та регіоналізації має важливе значення з точки зору реконструкції семантичного поля європейських регіональних студій.

Попри широку уживаність у науковій літературі, публіцистиці, політичному дискурсі, поняття «регіон» залишається таким, що не має не тільки універсально визнаного визначення, але й загальноприйнятого смислового прочитання. Цілий ряд дослідників регіоналізму підкреслюють таку характеристику поняття «регіон», як його семантичну «невловимість», важкість (або навіть непотрібність) винайдення його точних і вичерпних характеристик.

Дану тезу ілюструє як широке розмаїття визначень цього поняття, так і відсутність «класичної» його дефініції. Так, автори самого терміну «регіон», що ввели його у науковий обіг географії та її підрозділу - регіональної географії - на початку ХХ століття, не дійшовши консенсусу, були змушені визначати регіон «через самого себе»: так, за підсумовуючим визначенням класика регіональної географії Р. Б. Холла, «географічний регіон - це те, що вивчає регіональний географ»

Попри тавтологію, вищезгадане визначення, на погляд автора, містить у собі важливе раціональне зерно. Воно, по-перше, є релятивістським, а отже - гнучким та універсальним, а, по-друге, воно поміщує у центр дефініції дослідника як основну перемінну, що визначає конкретний зміст поняття у відповідності до характеру вирішуваних таким дослідником наукових завдань. Подібний, з одного боку, рамковий, а, з іншого боку, варіативний підхід є плідним з точки зору збереження флективності смислового навантаження категорії «регіон» в умовах розмаїття галузей знання, концепцій, аналітичних моделей і підходів, що так чи інакше використовують це міждисциплінарне поняття. Подібний релятивізм міститься і у концепції регіону, яке пропонує Британська енциклопедія: згідно з цим авторитетним академічним виданням, регіон, у соціальних науках, є цілісним простором, який є гомогенним з позиції обраних критеріїв та відмінним від оточуючих районів та регіонів за цими критеріями. Це - інтелектуальний конструкт, створений на основі вибору рис, які мають значення з точки зору якоїсь конкретної проблеми, та відкинення інших рис, що розглядаються як незначні. Автори енциклопедії підкреслюють, що в термінах суспільних наук такі ознаки можуть мати одиничний або множинний характер та стосуватися етнічних, культурних, мовних, кліматичних,

топографічних, індустриальних, урбаністичних, економічних, адміністративних та інших характеристик.

Підходячи до проблеми дефініції з цієї точки зору, а саме, з позицій вибору центрального критерію виокремлення регіону з решти простору, можна виділити кілька загальних концептуальних підходів до сприйняття регіону. На погляд автора, концепції (і відповідні дефініції) поняття «регіон» можна розділити за ознакою авторства і призначення на адміністративно-офіційні та наукові, а за ознакою змістовних характеристик - на нормативні, аналітичні, динамічні та синтетичні. Даний поділ є вельми умовним, оскільки в основі адміністративних визначень нерідко лежать наукові напрацювання, а наукові визначення ґрунтуються на реаліях адміністративного розмежування відповідних країн.

Офіційні документи ЄС, європейських регіональних організацій та нормативно-правові акти України містять широкий набір визначень терміну «регіон».

Так, Хартія Європейського Співтовариства щодо регіоналізації від 1988 р. формулює регіон як територію, що є географічно чітко визначеною одиницею або спільністю споріднених територій, які мають історичну спадковість, або чие населення має спільні риси та має бажання просувати культурний, соціальний та економічний розвиток. У Декларації Асоціації Європейських Регіонів щодо регіоналізму в Європі від 4 грудня 1996 р. поняття «регіон» визначається як «публічно-правова територіальна спільнота, сформована на рівні, безпосередньо нижчому від державного, та наділена політичним самоврядуванням». У Рекомендації 1811 (2007) Парламентської Асамблеї Ради Європи про регіоналізацію в Європі проводиться межа між географічними регіонами та територіальними громадами, які, на відміну від перших, є не просто територіями, але й «людьми та суспільствами, що володіють визначеною колективною особистістю» та описуються як регіони, нації, національності, країни тощо. Отже, європейські нормативно-правові акти та офіційні документи у своїх дефініціях здебільшого зосереджуються на географічних, адміністративних ознаках регіону, водночас підкреслюючи «людську», економічну та соціокультурну складову цього поняття.

При цьому, найбільш важливим з точки зору свого практичного значення та реальних політико-економічних наслідків використання є інтерпретація поняття «регіон» у рамках Номенклатури територіальних одиниць для статистики (NUTS). Дана Номенклатура використовується в ЄС для здійснення класифікації регіонального поділу території Союзу як у статистичних цілях, так і для проведення комунітарної регіональної політики. У термінах цієї Номенклатури, територіальна одиниця ідентифікується з адміністративною одиницею, що, у свою чергу, визначається як «географічна місцевість з адміністративною владою, уповноваженою приймати адміністративні чи політичні рішення для даної місцевості у правових та інституційних рамках держави-члена».

Номенклатура встановлює три рівні територіальних одиниць (NUTS-1, NUTS-2 і NUTS-3), що варіюються за показниками чисельності населення та є тотожними існуючим регіонам Європи.

Українські офіційні документи демонструють значну розпливчастість дефініцій та, водночас, відсутність якогось спільного стандарту в даній галузі. Незважаючи на широке використання терміну «регіон» у законодавстві та підзаконних актах (у порядку ілюстрації, електронний архів Верховної Ради України містить більше тисячі документів, у назві яких є слово «регіон» [28]), даний термін пояснюється у поодиноких джерелах, і при цьому по-різному. Так, Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» встановлює, що «регіон» - це «територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя». У Розпорядженні Президента України «Про комісію з розробки Концепції державної регіональної політики України» термін регіон уживається у наступному значенні: «частина території країни, яка характеризується комплексом властивих їй природно-географічних, економічних та інших ознак. Регіон може збігатися з кордоном адміністративно-територіальної одиниці або об'єднувати території кількох таких одиниць» [30]. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13 грудня 2011 р., регіони - це «адміністративно-територіальні одиниці держави, формування яких обумовлене історичними, географічними, економічними та іншими факторами». Як бачимо, у цілому українська «офіційна редакція» даного визначення або збігається за суттю з європейськими аналогами, або просто ототожнює регіони та існуючі одиниці адміністративно-територіального поділу України.

У цілому, офіційні визначення мають переважно нормативний характер: вони зосереджуються, в основному, на територіально-адміністративних аспектах та, загалом, несуть на собі значний відбиток емпіризму, який об'єктивно звужує набір рис, які можна використовувати у дефініції.

Наукові дефініції характеризуються набагато більшим розмаїттям, обумовленим широтою спектру критеріїв, доступних для застосування.

З нормативної точки зору, що є властивою більш емпіричним напрямкам науки, регіон є одиницею адміністративно-територіального або статистично-планового поділу держави. Відмежування таких одиниць полегшує процес планування і робить управління територією більш ефективним. У даному контексті, регіон є вираженням політичної волі. Його межі обмежені специфічними завданнями, що стоять перед територіальною спільнотою, кількістю населення, оптимального для вирішення даних завдань, а також низкою інших чинників. У цілому, подібний підхід був характерним для радянської науки: за спостереженням В. Андерсена, термінологічне різноманіття, пов'язане з територіальним аспектом суспільного відтворення, не мало великого значення, оскільки розвиток будь-якої території визначався виключно галузевими рішеннями. Як приклад можна навести визначення Великої радянської енциклопедії: за нею, регіон - це «велика індивідуальна

територіальна одиниця (наприклад, природна, економічна, політична та ін.). Регіональний - той, що відноситься до певної території (району, області, країні, групі країн)». У свою чергу, у вітчизняній теорії державного управління регіон - це економіко-адміністративно-управлінське територіальне утворення та найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність і власний бюджет. У цьому світлі, можна помітити, що більшість дефініцій, ужитих в офіційній літературі, теж має виражені ознаки нормативності.

На наш погляд, у науковому плані, нормативність має той значний недолік, що приділяє недостатню увагу змістовним характеристикам регіону в людському, соціально-культурному вимірі, роблячи основний акцент на інституційних критеріях та формулюючи регіон лише як об'єкт трансформуючих і управлінських впливів держави у площині адміністрування та територіального поділу.

На відміну від нормативного підходу, аналітичний підхід до вибору визначення категорії «регіон» засновується на функціональних критеріях. Серед подібних критеріїв можна виділити, зокрема, географічні (такі, як висота над рівнем моря, рельєф, тип ґрунту), соціально-економічні (наприклад, однорідність, взаємозв'язок, додатковість або полярність регіональних економік) тощо. Аналітичний підхід, загалом, не віддає пріоритетного значення політичній практиці та адміністративним кордонам як чинникам визначення природи феномену регіону і конфігурації конкретних регіонів. У рамках такої концепції, регіон розглядається, скоріше, не як об'єкт урядових реформ, а як об'єкт (наукового) аналізу, що дозволяє вивчати різні особливості просторового поділу території (наприклад, здійснювати аналіз економічної інфраструктури суміжних регіонів або проводити залежність між територіальною та людською складовими регіонального простору). За визначенням російської дослідниці Белобородової, на основі аналізу конкретно-історичного, етнографічного та культурологічного матеріалу можна дійти висновку, що поняття «регіон» «не зводиться і не обмежується сучасними адміністративними кордонами, які самі не раз зазнавали змін. Тому одним із способів оптимізації регіональної політики може стати розробка історико-культурного та/або історико-етнографічного підходу при проведенні районування, що дозволяє виокремити найбільш глибокі (архетипові) складові у формуванні регіону». Таким чином, аналітичний підхід може включати в орбіту аналізу широкий набір критеріїв, що робить його привабливим з точки зору наукового осмислення регіоналізму.

Аналітичний підхід розсуває рамки дослідження до міждисциплінарної площини суспільних наук, зокрема - економіки, соціології та культурології. Остання обставина дозволяє залучити до набору критеріїв виокремлення регіону параметри культури, цивілізації, ідентичності та свідомісні характеристики населення, пов'язаного з територіальним простором. Так,

культуролог І. Левяш визначає регіон як «територіальну цивілізаційно-культурну спільність істотних, стійких і динамічних ознак життєдіяльності людей». Даний підхід демонструє значну гнучкість, що закладає передумови для його універсальності, а отже і його перспективності з точки зору наукового використання. У свою чергу, він має і деякі недоліки: так, по мірі варіювання обраних критеріїв та, відповідно, релятивізації визначення втрачається спільний ґрунт під науковою роботою, яка ведеться у різних школах, що сприяє фрагментації та спеціалізації регіонознавства, «інкапсуляції» авторських колективів в обмежених концептуальних рамках, зникненню «спільної мови» у відповідних дослідженнях. Окрім того, нехтування адміністративною складовою регіону обумовлює звуження даного підходу та виключає зі сфери його застосування цілу низку тем, зокрема - вивчення «європейської регіоналізації» як процесу, що протікає насамперед у встановлених адміністративно-інституційних форматах.

Слід також зауважити, що і нормативний, і аналітичний підходи мають таку спільну рису (яку можна трактувати і як ще один концептуальний недолік), як статичність. Визначення, сформульовані у рамках цих бачень, відрізняються тим, що позиціонують регіон як стале явище. Дана властивість дефініції долається у руслі динамічного підходу, що тлумачить регіон в термінах руху, еволюції, змін.

Так, один з провідних сучасних прибічників такого підходу, М. Кітінг (який є, взагалі, одним з найбільш відомих дослідників регіоналізації в ЄС) вбачає у понятті регіону важливу динамічну складову. Зазначаючи, що деякі аспекти політичних, економічних та управлінських процесів стають «відірваними від території», він констатує паралельну «ре-територіалізацію економічної, політичної та соціальної активності». За М. Кітінгом, постійно з'являються нові форми регіоналізму і регіонів, що є продуктом «декомпозиції і рекомпозиції територіальних рамок суспільного життя, змін у державі, в ринкових відносинах і міжнародному контексті». Подібну думку розвивають і його колега Б. Хеттне: «Регіон - це процес. Регіони завжди еволюціонують і постійно змінюються. Як і нація, регіон - це уявна спільнота, і як нація він має територіальну основу. Це перший крок вгору по сходах «регіональності». Автори, що притримуються динамічного підходу, констатують багатовимірність систем, у рамках яких існують різні аспекти простору (економіка, географія, політика, культура, свідомість тощо), та визначають регіон як продукт взаємодій усіх цих систем на даний момент часу.

Близьким до даного бачення є синтетичний підхід, який поєднує (або, принаймні, намагається поєднувати) у собі різні аспекти усіх вищезгаданих підходів. Метою цього є «реконструкція» поняття «регіон», що «було втрачене» унаслідок де-універсалізації визначень та розуміння регіону. Методика синтезу полягає у спробі об'єднати розуміння регіону, вироблене географією («регіон як простір дії») і політичною наукою («регіон як об'єктна і/або суб'єктна одиниця дії»). Прикладом реалізації синтетичного

підходу шляхом дефініції може слугувати визначення, дане П. Шмітт-Егнером: «Регіон - це просторова часткова одиниця середнього розміру і проміжного (посередницького) характеру, чий матеріальний субстрат заснований на території». При цьому, регіон визначається такими параметрами, як простір, розмір, функція і територія [15, с. 181]. З даною точкою зору перекликається позиція російського дослідника В. Дергачова, який вбачає регіон як місцеву трансформацію природно-географічних, геополітичних, гео економічних та інших ознак, інтегрованих у динаміці спільним соціокультурним кодом.

Як можна побачити, з точки зору оцінки регіоналізації в європейському контексті, далеко не всі риси поняття «регіон» та, відповідно, не всі визначення та варіанти осмислення даного терміну можуть знайти своє застосування. З огляду на те, що основним суб'єктом-об'єктом регіоналізації в Європі є саме адміністративний регіон, вважаємо, що важливою рисою поняття «регіон» в європейському контексті є адміністративно-політична цілісність. Такий регіон може бути умовним або навіть штучним з історичної, економічної, етнолінгвістичної чи географічної точки зору (у тому розумінні, наприклад, що його кордони не збігаються з територією розповсюдження відповідної мови або виробничих сил, асоційованих з даним регіоном), але в конституційно-правовій та адміністративній площині він є безумовною одиницею з окресленою територією, управлінськими інститутами та закріпленими за нею правами, повноваженнями, сферами відання та можливостями. Даний регіон вбудований до загальнонаціональної системи адміністративно-політичних відносин в якості елемента та підсистеми останньої і володіє суб'єктністю у діалозі з центральною державною владою відповідної країни. Водночас, регіон існує не тільки як суб'єкт, але і як один з шаблів загальнодержавної адміністративної системи.

Отже, у термінах європейської регіоналізації, поняття «регіон» має двояке значення: по-перше, «регіон» можна трактувати як політико-географічну територіально-адміністративну одиницю, що входить до складу держави й має окреслені адміністративні кордони, відповідний конституційно-правовий статус та сферу закріплених за нею повноважень, і, по-друге, як субнаціональний рівень управління у рамках загальнодержавної інституційної системи організації влади.

Не менш неоднозначними, ніж термін «регіон», є терміни «регіоналізм» та «регіоналізація», а також питання взаємозв'язку між цими двома поняттями. Причиною цьому, на думку автора, є як невизначеність регіону в якості базового концепту та широта його інтерпретацій, що народжує розмаїття прочитань явищ регіоналізму та регіоналізації, так і значна витребуваність даних термінів у політичному і публіцистичному дискурсі, що долучилась до продукування додаткових значень і смислів, пов'язаних з ними.

Характеризуючи дані терміни, на наш погляд, слід окремо зупинитись на проблемі їх співвідношення, оскільки кореляція зазначених понять є

ключовою для розуміння їх змісту. У даному контексті, зауважимо, що, за спостереженнями автора, у науковій літературі можна виділити три варіанта відношення між поняттями «регіоналізм» та «регіоналізація».

По-перше, ряд дослідників (наприклад, провідна російська дослідниця регіоналізму І. М. Бусигіна, українські дослідники М. Долішній, І. Черленяк тощо) ототожнюють ці поняття, обстоюючи наявність відношення синонімії між ними. Дане сприйняття, як вважає автор, достатньо розповсюджене, зокрема, у публіцистичній літературі та медійному дискурсі.

По-друге, існує точка зору, згідно з якою обидва терміни описують одне і те ж явище, що існує у двох варіантах з різним вектором, відповідно, позначуваних цими термінами. Так, на думку Шмітта-Егнера, регіоналізм є регіоналізацією «зверху», а регіоналізація - регіоналізмом «знизу». Деяко інакше формулюють подібну тезу М. Калкуллі та М. Легренці: йдеться про єдиний феномен, що приймає форму або політичного низхідного процесу, який називається регіоналізмом, або структурного висхідного процесу, який іменується регіоналізацією.

По-третє, низка науковців розглядають регіоналізм та регіоналізацію як, відповідно, феномен та його практичний вияв у процесі або, як варіант, проект та процес його втілення. Так, пояснюючи різницю між регіоналізмом та регіоналізацією, Л. Фосетт зазначає, що «якщо регіоналізм є або політикою, або проектом, то регіоналізація є водночас і проектом, і процесом». Фактично, згідно з цією дослідницею, різниця між двома явищами полягає у тому, що, на відміну від регіоналізму, регіоналізація неможлива в абстракції від динаміки, від часового виміру.

Отже, у сучасній науковій думці можна, зокрема, відстежити кілька варіантів (або груп варіантів) інтерпретації співвідношення між поняттями «регіоналізм» та «регіоналізація», у рамках яких ці явища трактуються або як повністю тотожні, або як різні вияви одного феномену, або як феномен та процес його вияву. На наш погляд, слушною, з точки зору вияву цього феномену в європейських конкретно-політичних умовах, є та позиція, що термін «регіоналізм», скоріше, описує саме *явище* (набуття регіонами суб'єктності, відповідну політику та проекти як такі), тоді як «регіоналізація» є, насамперед, *процесом*.

Як вже зазначалось вище, поняття «регіоналізм» має достатньо широкий набір тлумачень у сучасній політологічній та соціологічній науці.

Широке коло і зарубіжних, і вітчизняних дослідників розглядає регіоналізм як ідеологію, що передбачає розширення повноважень регіонів, та сукупність наслідків такої ідеології. При цьому, у рамках даної концепції можна виділити два загальних напрями, що можуть бути умовно позначені як «висхідний» регіоналізм та «низхідний» регіоналізм. Загалом, різниця між цими двома версіями регіоналізму полягає у визначенні ініціатора і/або основного суб'єкта дії, що стоїть за просуванням тенденції набуття регіоном суб'єктних властивостей. Якщо «висхідний» регіоналізм є продуктом діяльності регіону або, у будь-якому випадку, «низового» рівня, то

«низхідний» регіоналізм, скоріше, репрезентує політику децентралізації, яку проводить національна держава в особі центрального уряду.

Так, згідно з М. Кітінгом, «висхідний» регіоналізм можна спостерігати у формі ідеології регіональних еліт європейських держав, яка, маючи різні форми та варіанти аргументації залежно від регіону та конкретно-історичних обставин, у цілому, обстоює курс на більшу регіональну автономію. Подібна концепція озвучена німецьким дослідником Х.Ю.Пуле: згідно з цим дослідником, центральною тезою ідеології регіоналізму є боротьба регіону за децентралізацію держави і набуття більших прав, насамперед - автономії.

У схожому ключі витримано й бачення помітної кількості українських авторів. Так, Е. Топалова, підсумовуючи напрацювання «української школи» регіональних досліджень, визначає регіоналізм як громадсько-політичний рух або відповідну систему ідеологічних орієнтацій, де метою є ствердження регіонів як суб'єктів політичних та управлінських відносин, розширення повноважень регіональних органів влади.

Низка дослідників (серед таких хотілося б виділити, зокрема, Т. Хьогліна та І. Мені) нерідко ототожнюють «висхідний» регіоналізм з місцевим або регіональним націоналізмом та акцентують увагу, насамперед, на етнокультурних та національних мотивах регіоналізму. За визначенням французького науковця І. Мені, «висхідний» регіоналізм є «мобілізацією периферії на її власний розвиток», перетворення нейтральної категорії «територія» в політично значиму в результаті атрибуції їй населенням етнічних, історичних, мовних та інших цінностей. Таким чином, в результаті розвитку регіоналізму територія (що перетворюється з аморфного простору на регіон) стає об'єктом і суб'єктом політичної боротьби.

«Низхідний» регіоналізм, будучи за формою явищем того ж порядку, що і «висхідний», має відмінне змістовне наповнення, що визначається «авторством» відповідної політики. Логічно, що держава, як ключовий гравець децентралізації за «низхідним» сценарієм, діє, виходячи насамперед з власних інтересів і бачень. Якщо пріоритети регіону полягають у набутті більшої самостійності, у тому числі - ціною демонтажу держави та перетворення на незалежний суб'єкт міжнародних відносин, інтереси якої, на даному тлі, є, скоріше, маргінальними, то держава зацікавлена у такій версії регіоналізму, що забезпечив би їй збереження власної цілісності та наявність інституціоналізованих важелів контролю за регіонами як власними адміністративно-територіальними одиницями.

У той же час, було б не вірно розглядати «низхідний» регіоналізм виключно крізь призму конфронтації інтересів «центру» та регіонів. Так, М. Кітінг зауважує, що «низхідний» регіоналізм може бути представлений у вигляді гри з ненульовою сумою, в якій кожний учасник може виграти: депресивні регіони - за рахунок зростання, розвинені регіони - за рахунок зняття надмірного навантаження, національна економіка - за рахунок збільшення продуктивності і полегшення інфляційного тиску. У такому розумінні, «низхідний» регіоналізм також допомагає центральному уряду

інтегрувати периферійні території та, у підсумку, посилити національну єдність. У даному зв'язку, слід зазначити, що значне число дослідників вважає найбільш помітним практичним втіленням концепції «низхідного» регіоналізму концепцію «Європи регіонів».

Отже, у контексті європейської регіоналізації, регіоналізм - це ідеологія, теорія і практика набуття регіонами суб'єктності, з одного боку, у формі повноважень, сфер відповідальності й особливої ролі у загальному контексті держави та, з іншого боку, у формі виділення регіонального рівня управління у рамках системи державної влади в країні. Стороною, що просуває перетворення у дусі політики регіоналізму, може бути центр (національна держава) чи самі регіони.

Регіоналізація є не менш «проблемним» поняттям у плані знайдення універсальних визначень. Як зазначалось вище, її нерідко змішують з регіоналізмом або свідомо ставлять знак рівності між цими двома категоріями. Дана позиція властива, у тому числі, ряду українських вчених. Так, О. Картунов та О. Маруховська стверджують про те, що регіоналізація є ідентичною регіоналізмові в якості аспекту зовнішньополітичних реалій, а авторитетний дослідник-правознавець І. Яковюк вживає дані терміни як синоніми. Автор заперечує проти такого концептуального змішування, оскільки, на його погляд, воно не тільки заплутує вивчення регіональної проблематики і ускладнює його поняттєвий апарат, але й позбавляє дослідника додаткових інструментів пояснення реальності.

Ключовим спільним аспектом більшості бачень явища регіоналізації є, насамперед, трактування регіоналізації як процесу. Позаяк, основні характеристики змісту даного процесу істотно різняться у залежності від індивідуальної дослідницької позиції визначеної школи чи то конкретного науковця, що зумовило високу варіативність тлумачень сутності цього поняття у науковій літературі та політичному (у тому числі - й міжнародно-політичному) дискурсі.

Тривалий час у західній політології регіоналізація, у широкому сенсі, ототожнювалась з процесом створення регіонального (тобто проміжного між центральним та місцевим рівнями) щабля урядування. Так, відомий американський політолог Л. Снайдер, який притримується даного підходу, визначає регіоналізацію як процес «розподілу країни на окремі частини».

Однак, по мірі набуття регіонами особливої ролі в системі державного управління європейських країн, з одного боку, та нагромадження суспільними науками емпіричного матеріалу у сфері децентралізації влади, а також розвитку відповідних дисциплін та наукових шкіл, з іншого боку, дефініції та, загалом, розуміння регіоналізації істотно уроз-маїтнилились, що призвело до «розмивання» первісного прочитання поняття «регіоналізація».

У світлі даних обставин, розпливчастість поняття регіоналізації змусила Раду Європи (РЄ), яка є одним з провідних центрів дослідження феномену регіоналізації та його практичної політичної інтерпретації, удатися до формулювання даного явища у якомога широким термінах. Згідно з Радою

Європи, чие визначення визнається «відправною точкою» інтерпретації регіоналізації рядом авторів європейської і, в тому числі, української науки, тенденція до регіоналізації в тому вигляді, в якому вона проявляється в сучасній Європі, «доводить слабкість традиційних визначень, оскільки вона відбувається і в державах, які не збираються створювати новий рівень управління, і в тих державах, де вже існують виборні представницькі органи на всіх рівнях. Регіоналізація відповідає, в загальному сенсі, новій інтерпретації територіальної організації держави, та, у вузькому сенсі, - новому підходові до проміжного рівня влади, його обов'язків і завдань».

Слід зазначити, що така дефініція задала загальні концептуальні рамки для низки інтерпретацій і бачень явища регіоналізації у масштабах європейської науки. З іншого боку, широке прочитання даного феномену уможливило появу ряду науково-теоретичних моделей регіоналізації, що описували різні аспекти та формати цього процесу.

На основі вищевказаного визначення РЄ органами Ради було сформульовано концептуальні варіанти (моделі) регіоналізації. Такими стали, по-перше, регіоналізація без створення регіонального рівня, по-друге, регіональна децентралізація, по-третє, політична регіоналізація.

Згідно з Радою Європи, перший варіант, не передбачаючи розбудови окремого управлінського рівня між національним та місцевими щаблями урядування, має на меті пристосування вже існуючих інститутів до цілей та завдань регіоналізації. Дана модель практикується у більшості країн Європи; при цьому, можна відзначити перехідний характер згаданого варіанту та можливість його трансформації до другої моделі.

Другий варіант включає в себе створення субнаціонального регіонального управлінського рівня шляхом перенесення схеми розподілу компетенції, прав та обов'язків місцевого рівня на нові адміністративні інститути, чия влада розповсюджується на ширший географічний район. Основним завданням даного процесу є посилення контролю за економікою і вдосконалення господарської інфраструктури.

Третій варіант може застосовуватись як самостійно, так і поруч з іншими моделями регіоналізації. Його визначальною рисою є не тільки розбудова регіональної адміністративної ланки управління, але й наділення його значними повноваженнями у політичній галузі.

На погляд автора, дефініція регіоналізації у викладі Ради Європи та її концептуальне бачення моделей регіоналізації характеризується як широтою, що дозволяє визначити і класифікувати значний обсяг явищ регіоналізації, так і істотною описовістю, яка впливає з емпіричного характеру аналізу, на основі якого було сформульовано дані визначення. Це прочитання лягло в основу наукових поглядів значного числа дослідників регіональної проблематики в контексті політичних процесів об'єднаної Європи.

У той же час, явище регіоналізації зберігає значний потенціал дискусійності. Як і категорії «регіон» та «регіоналізм», воно сприймається

під різними кутами зору та визначається відмінним чином різними дослідниками і школами.

Так, ряд науковців (зокрема, британські автори Е. Томпсон і Д. Данкерлі) звертає особливу увагу на соціокультурний зміст регіоналізації та характеризує регіоналізацію як процес передачі повноважень або обов'язків від центрального уряду до рівня регіональних адміністрацій, що передбачає визнання регіональних одиниць в якості юридичних осіб територіального самоврядування, які значно відрізняються своїми культурними, економічними або політичними умовами для їх підтвердження. Подібним чином, польський дослідник Б. Яловецький, розвиваючи тезу швейцарського автора М. Бассана, пов'язує регіоналізацію з діяльністю уряду «по реорганізації території держави з метою зменшення відмінностей та стимулювання процесів розвитку через відповідну регіональну політику, яка повинна перш за все звертати увагу на можливості регіону в сітці центрів комунікації та розповсюдження культури, охороні місцевої культурної спадщини, розвитку освітніх інституцій в... безперервному розвитку».

Для еволюції концепції регіоналізації характерний і той аспект, що вона сприймається низкою дослідників і шкіл як, насамперед, економічний та/або соціально-економічний феномен. Зокрема, колектив авторів Інституту світової економіки і міжнародних відносин РАН трактує регіоналізацію як елемент державної регіональної політики, спрямованої на розбудову системи бюджетного федералізму, тоді як відомий соціолог Ю. Левада описує це явище як продукт «розпаду централізованої економіки і державно-політичних структур... та локальної самоорганізації різних соціальних, економічних, комунікативних і владних структур».

Регіоналізація розглядається і як відповідь на неефективність надцентралізованої управлінської адміністративної моделі держави. Зокрема, згідно з дослідником процесів регіоналізації у Східній Європі після демонтажу режимів «народної демократії» М. Горватом, регіоналізація «може виникнути внаслідок раціоналізації субнаціональних одиниць управління зверху-донизу».

Інша модель трактування регіоналізації вбачає у ній антитезу політичному регіоналізму як ідеології ствердження автономії або незалежності регіонів, рецепт центрального уряду з подолання негативних наслідків сепаратистських настроїв у певній частині країни.

Можливий і такий варіант концептуального бачення регіоналізації в Європі, як синтез максимального набору рис, що проявились у ході розвитку відповідних процесів децентралізації в європейських країнах. Так, українська дослідниця Е. Топалова визначає регіоналізацію як процес регіонального структурування простору, а також повноцінного включення регіонів до економічного, соціального та політичного життя на національному і транснаціональному рівнях.

У свою чергу, ряд дослідників (серед яких, насамперед, слід відзначити видатного американського політолога і теоретика міжнародних відносин Дж.

Розенау), взагалі, утримуються від того, щоби давати конкретне визначення процесу регіоналізації та окремо зупинитись на якихось характерних його рисах. Так, за Дж. Розенау, регіоналізація - це «вкрай суперечливий процес фрагментації та інтеграції».

У контексті аналізу регіоналізації саме в європейському варіанті, слід акцентувати увагу на таких аспектах процесів перебудови систем адміністративно-територіального поділу і державного управління в Європі, як, по-перше, набуття регіонами як територіальними одиницями якоїсь форми самостійності, у тому числі і у зрізі виявлення своєї волі та представлення власних інтересів у зовнішніх справах, та, по-друге, перенесення до субнаціонального рівня управління відповідних владних повноважень. Дані аспекти формують авторське бачення європейської регіоналізації як процесу автономізації регіонів в якості системних акторів внутрішнього адміністративно-політичного та зовнішнього - європейського - поля.

Висновки. Для сучасної політичної та соціологічної думки характерне широке розмаїття прочитань та інтерпретацій феноменів регіону, регіоналізму та регіоналізації, в основі чого лежить відсутність єдиного усталеного розуміння природи регіону на міждисциплінарному рівні. Основним критерієм, що визначає конкретне сприйняття цих явищ та їх визначення, є наукове завдання, яке вирішує той чи інший дослідник або наукова школа.

На європейському тлі, поняття «регіон» має двояке значення: по-перше, «регіон» трактується як політико-географічна територіально-адміністративна одиниця, що входить до складу держави й має окреслені адміністративні кордони, відповідний конституційно-правовий статус та сферу закріплених за нею повноважень, і, по-друге, як субнаціональний рівень управління у рамках загальнодержавної інституційної системи організації влади.

Регіоналізм - це ідеологія, теорія і практика набуття регіонами суб'єктності, з одного боку, у формі повноважень, сфер відповідальності та особливої ролі у загальному контексті держави та, з іншого боку, у формі виділення регіонального рівня управління у рамках системи державної влади в країні. Стороною, що просуває перетворення у дусі політики регіоналізму, може бути центр (національна держава) чи самі регіони.

Регіоналізація - це процес автономізації регіонів в якості системних акторів внутрішнього (національного) адміністративно-політичного та зовнішнього (комунітарного) поля та становлення регіону як окремого елементу-підсистеми системи державних інститутів з вироблення політики.

Тема 2.

Регіональна політика ЄС: становлення, розвиток, результати.

Регіональна політика ЄС являє собою важливий вектор діяльності Співтовариства та потужний інструмент впливу комунітарних структур на розвиток як держав-членів, так і європейського політичного простору як єдиного цілого. Зі спільною регіональною політикою пов'язується комплекс змін, що відбуваються у системі організації відносин між національною державою та її регіонами, а також трансформація моделі урядування, яка реалізується в ЄС. У цьому світлі, розгляд еволюції спільної регіональної політики та аналіз її впливу на процеси регіоналізації в Європі становить значний науково-практичний інтерес, значення якого додатково підсилюється необхідністю адаптації європейського досвіду та *acquis communautaire* – у тому числі у вимірі регіональної політики – в реаліях сучасної України.

Підвалини європейської регіональної політики було закладено на початку процесу створення ЄЕС. Так, Римський договір 1957 р. містив настанову на забезпечення гармонійного економічного розвитку країн ЄЕС «шляхом подолання відмінностей, що існують між різними регіонами, та відсталості регіонів, які знаходяться у найменш сприятливому становищі». Даний програмний принцип – просування зближення між рівнями розвитку регіонів, – зафіксований у цьому основоположному документі, санкціонував проведення регіональної політики Співтовариства, створивши правову і концептуальну основу для її реалізації. Тим же договором було засновано Європейський соціальний фонд (ЄСФ), орієнтований не тільки на стимулювання зайнятості в країнах-членах, але й на просування соціально-економічного зближення між їх регіонами, та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), однією з функцій якого стало фінансування розвитку депресивних регіонів шляхом довгострокового кредитування.

Позаяк, упродовж перших десятиліть існування ЄЕС спільна регіональна політика не проводилася інтенсивно. На погляд автора, на те були наступні причини. По-перше, доцільно вказати на наявність у тодішньому ЄЕС такого бачення, ніби сама по собі економічна інтеграція між країнами Співтовариства дозволить врівноважити диспропорції між регіонами. По-друге, політика регіонального розвитку була майже винятково зосереджена на національному, а не на комунітарному рівні, тоді як завдання зближення фактично перебували у сфері компетенції держав-членів. По-третє, інституції ЄЕС знаходилися у процесі становлення, а фінансові важелі Співтовариства, які могли б підкріпити регіональну політику, були порівняно незначними. По-четверте, слід звернути увагу і на те, що країни-члени Співтовариства знаходилися на подібних рівнях соціально-економічного розвитку, чим зумовлювалася відсутність гострої потреби у проведенні політики зближення в розумінні, притаманному більш пізнім етапам буття ЄЕС/ЄС.

Можна констатувати, що така ситуація почала поступово змінюватися у середині 1960-х років, коли в ЄЕС визріло розуміння неможливості розв'язання завдань зближення зусиллями окремих країн. Згідно з рішенням Європейської Ради від 15 квітня 1964 р., регіональна політика була виокремлена в якості самостійного напрямку політики ЄЕС. Даний крок був підкріплений створенням у 1968 р. Генерального директорату Європейської Комісії з регіональної політики, уповноваженого працювати над виробленням і узгодженням її положень, та заснуванням у 1973 р. посади Генерального комісара з регіональної політики. На початку 1970-х років Євростат ініціював створення класифікації NUTS для потреб розробки та проведення політики зближення, що полегшило проведення подальших реформ у цій галузі.

Починаючи з середини 1970-х рр. процес розвитку регіональної політики вийшов на більш високий щабель. На думку автора, основним імпульсом для зміни системи регіональної політики стала трансформація середовища її реалізації. Зокрема, у даний період до ЄЕС приєдналися кілька нових країн (у 1973 р. – Велика Британія, Данія та Ірландія, у 1981 р. – Греція, у 1986 р. – Іспанія і Португалія), що помітно посилило соціально-економічну диференціацію між регіонами Співтовариства через появу в його складі цілого ряду небагатих аграрних регіонів. У свою чергу, це актуалізувало питання зміцнення комунітарної політики зближення через застосування конкретних заходів та проектів, підкріплених істотним фінансуванням.

У даному контексті, в 1975 р. було засновано Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), на який було покладено роль основного фінансового інструменту регіональної політики Співтовариства, та Комітет з регіональної політики із повноваженнями щодо контролю за видатками ЄФРР. На перший трирічний період діяльності ЄФРР (1975-1977 рр.) були передбачені витрати у розмірі 1,4 млрд. ЕКЮ, що становило 4% видатків тодішнього загального бюджету Співтовариства. Необхідно вказати, що з цього моменту обсяги фінансової підтримки політики зближення з боку ЄЕС почали зростання і в абсолютних, і у відносних показниках. Так, уже у 1983 р. асигнування на регіональну політику сягнули 7% бюджету ЄЕС. При цьому продовжилася практика участі у фінансовій підтримці політики зближення ЄСФ і ЄІБ, а також залучення додаткових джерел (зокрема, у 1981-1989 рр. на користь регіонів Франції та Італії, які понесли найбільші втрати унаслідок приєднання до ЄЕС Іспанії і Португалії, було виділено спеціальні фонди, що фінансувалися окремою статтею кошторису Співтовариства).

Паралельно продовжувалося оформлення регіональної політики як одного з важливих напрямків діяльності ЄЕС. У 1986 р. було прийнято Єдиний європейський акт, яким було закладено правову основу для політики зближення. Так, ст. 130а Акту встановлювалося, що «Співтовариство особливо прагне скоротити розрив між різними регіонами і відставання

регіонів, що знаходяться в найменш сприятливих умовах». Було визначено, що «завданням Європейського фонду регіонального розвитку є сприяти усуненню найважливіших регіональних дисбалансів у Співтоваристві через участь у розвитку та структурному реформуванні регіонів із затриманим розвитком та в конверсії промислових регіонів, що занепадають» (ст. 130с). Держави зобов'язувалися проводити свою економічну політику та координувати її із урахуванням даних цілей, використовуючи комунітарні структурні фонди (ЄСФ, ЄФРР, Європейський сільськогосподарський фонд керування та гарантій), ЄІБ тощо.

Необхідно вказати, що упродовж 1970-х – 1980-х рр. регіональна політика ЄЕС стала набувати не тільки соціально-економічне, але й політичне звучання. До офіційного дискурсу ЄЕС увійшла настанова на розширення економічних і політико-адміністративних повноважень регіонів (причому не тільки на національному, а й на комунітарному рівнях), а також на збереження та просування регіональної ідентичності. Дана настанова стала у подальшому однією з визначальних рис цієї політики і важливим елементом її змістовного наповнення.

Так, своєю резолюцією від 22 квітня 1982 р. Європейський Парламент підкреслив необхідність «забезпечити якомога більше залучення місцевих та регіональних властей» до розробки комунітарної та національної політики. У 1984 р. під егідою ЄЕС було проведено першу Конференцію регіонів Співтовариства. Підсумкові документи конференції закликали національні держави перерозподілити частку владних повноважень на користь регіонів та створити регіональний щабель влади у тих територіальних одиницях, де його ще не існувало. Конференція також звернулася до Співтовариства із пропозицією створити в рамках наднаціональної системи особливий орган з регіональних справ.

У свою чергу, резолюція Європарламенту від 13 квітня 1984 р. визначила регіон в якості одного з важливих учасників розбудови демократичної Європи та закликала спільно працювати над розширенням компетенції регіонального щаблю управління. У такому ж дусі було витримано і Спільну декларацію Європейських Ради, Комісії та Парламенту від 18 червня 1984 р., яка наголошувала на потребі у залученні регіонів до вироблення комунітарної політики.

У системному контексті, даний імпульс – привнесення дискурсу регіоналізму до європейської політики – долучився до формування потужного політичного тренду, що охопив Європу. Зокрема, у вказаний період в цілому ряді країн Спільного ринку були ініційовані широкі реформи, спрямовані на набуття регіонами суб'єктності та поступове перетворення регіонального рівня управління на один з шаблів прийняття рішень.

Так, у 1970-х рр. розпочала свій рух до федералізації Бельгія, децентралізація влади відбулася у Португалії, а в Іспанії пройшов цикл регіональних реформ. Достатньо радикальними стали реформи у колись жорстко централізованій Франції: упродовж 1982-1983 рр. її регіони

отримали статус окремих суб'єктів публічного права, власну систему виконавчої влади, а також самостійні повноваження у сферах економіки, освіти, транспорту, екології, культури тощо. У цьому світлі, регіональна політика ЄС почасти віддзеркалювала наявні тенденції (з одного боку, потяг ряду регіонів до більшої автономії, з іншого боку – намагання національної держави удосконалити механізми урядування за допомогою оптимізації розподілу повноважень та перебудови управлінських механізмів), а почасти сама формувала та підсилювала їх. Можна констатувати, що спільна регіональна політика стала одним з чинників реформ з децентралізації, зі зміцнення регіонального рівня прийняття рішень та, у перспективі, перетворення регіону на одну з важливих суб'єктних фігур європейської політики.

Кінець 1980-х рр. був позначений глибоким реформуванням регіональної політики Співтовариства. На погляд автора, до відповідних змін ЄЕС спонукали зокрема такі чинники, як:

- поява нових викликів на тлі зближення через вступ до ЄЕС Іспанії і Португалії, унаслідок якого число відсталих регіонів Співтовариства зросло більш ніж на 20%;
- негативний вплив регіональної нерівності на темпи інтеграції;
- очевидна недостатність коштів структурних фондів для розв'язання завдань регіональної політики у всій їх складності;
- недостатня координація зусиль між Співтовариством та державами-членами у даній галузі.

У ході реформ, покликаних дати системну відповідь на ці виклики, було уточнено цілі, завдання та принципи здійснення регіональної політики, істотно зміцнено її інституційну і фінансову базу, а сама вона посіла провідне місце на тлі політичної діяльності комунітарних структур. Зближення регіонів було проголошено однією з програмних настанов регіональної політики ЄЕС, а поняття «політика зближення» та «регіональна політика» збіглися у практиці Співтовариства. У даний період було фактично закладено підвалини європейської регіональної політики у сучасній її редакції.

Реформування розпочалося з прийняття ряду керівних документів, що більш чітко визначили офіційний підхід Співтовариства до регіональної проблематики, сформулювали керівні принципи регіональної політики на перспективу.

Так, 18 листопада 1988 р. Європейським Парламентом було ухвалено резолюцію про комунітарну регіональну політику та роль регіонів. Резолюція визначала необхідність посилення координації регіональної політики та постійного збільшення коштів Співтовариства, які спрямовуються на її проведення. Окрім того, разом із резолюцією було прийнято Хартію Співтовариства щодо регіоналізації, в якій було викладено позицію та засади політики ЄЕС до регіонів. Так, ЄЕС офіційно виступив за те, щоби статус регіонів у національних державах закріплювався у конституційному порядку,

регіони мали власні виборні органи влади, володіли фінансовими ресурсами, сформованими за рахунок власних податків тощо. Це поглибило вже існуючий курс, закладений у попереднє десятиліття. Отже, відтепер просування регіоналізації у країнах-членах ЄЕС, тобто автономізації регіонів, передачі їм повноважень від національного центру, стало важливим формалізованим аспектом регіональної політики. Було затверджено й такий важливий принцип регіоналізації, як принцип партнерства Європейської Комісії і національних, регіональних і місцевих органів у сфері регіональної політики.

Відповідних змін зазнав й інституційний вимір Співтовариства: Європейська Комісія створила Консультативну раду регіональних і місцевих органів влади, до якої було залучено представників регіонів з усіх 12 (на той момент) держав-членів. Основним завданням Консультативної ради стала участь у розробці спільної регіональної політики. Подібні зміни відбулися і на тлі основного інструменту підтримки реалізації регіональної політики – системи структурних фондів, які перейшли на програмний принцип діяльності. ЄЕС запровадило практику прийняття багаторічних фінансових рамкових програм, розрахованих на 5 (а згодом 7) років, що мали чіткі завдання, які підлягали переглядові та корекції на наступний плановий період.

Ще одним аспектом реформи стало створення так званих ініціатив Співтовариства – цільових проєктів, призначених для розв'язання конкретних проблем, характерних для груп регіонів, та фінансування окремо визначених напрямків регіонального розвитку. Однією з найбільш важливих стала ініціатива INTERREG¹, започаткована у 1989 р., що триває і до нинішнього моменту. Ініціатива була покликана стимулювати співробітництво між країнами-членами Співтовариства на різних рівнях, з особливим акцентом на просуванні регіональної та транскордонної співпраці.

При цьому продовжилося зростання обсягів фінансування зі структурних фондів, чому значно сприяло збільшення комунітарного кошторису, яке відбулося у ході бюджетних реформ Співтовариства. Так, у період 1989-1993 рр. загальна сума витрат на політику зближення сягнула 64 млрд. еку [18]. Підкреслимо, що дане зростання знаменувало якісну зміну в контексті регіональної політики ЄС. Кратне збільшення ресурсного забезпечення цієї політики зумовило консолідацію її потужності, набуття нею спроможності впливати на макроекономічні явища в Європі та державне управління. У держав-членів виникла фінансова мотивація для отримання коштів за програмами регіональної політики Співтовариства, що відкривало можливості для здійснення змін, обумовлених настановами даної політики, а отже і для продовження згаданого вище курсу на регіоналізацію.

Підписання Маастрихтського договору та перетворення ЄЕС на ЄС (1993 р.) відкрило шлях для подальшого розвитку принципів, закладених

¹ Скорочено від «Inter-Regional Cooperation» («міжрегіональне співробітництво»)

реформами регіональної політики 1988-1989 рр. Важливим стимулом подальшої регіоналізації стало запровадження такої засади, як субсидіарність ЄС [1]. Згідно з цим принципом, рішення в Союзі мають прийматися на адміністративному рівні, найбільш наближеному до громадян і при цьому достатньому для найбільш ефективного розв'язання тих питань, щодо яких такі рішення приймаються. Таким чином, принцип субсидіарності разом із згаданим принципом партнерства обумовили правові підстави для залучення регіонального та місцевого рівнів управління до адміністративно-політичного процесу ЄС.

Договором також було передбачено заснування нової інституції, залученої до процесу вироблення комунітарної регіональної політики – Комітету регіонів (КР), який замінив Консультативну раду регіональних і місцевих органів влади. КР став дорадчим органом ЄС, до складу якого входять обрані представники регіональних місцевих владних установ.

Слід вказати, що до числа фондів, які беруть участь в імплементації цілей регіональної політики, у 1993 році було додано Фонд гуртування (ФГ), чийм завданням стала підтримка проектів у галузі міжрегіональної транспортної інфраструктури, екології та енергетики. Фонд мав автономний по відношенню до структурних фондів статус (до 2007 р.) та призначався насамперед для країн, чий валовий національний дохід на душу населення не перевищував 90% від середньоєвропейського.

Продовжилася практика збільшення фінансового потенціалу політики зближення. Так, у 1994-1999 рр. сумарні розходи ЄС на цілі регіональної політики зросли до 168 млрд. екю, сягнувши близько 30% консолідованого кошторису Союзу.

Усі ці кроки сприяли зниженню розриву у рівнях розвитку між різними регіонами ЄС та економічному відновленню у відсталих регіонах. Основою для цих змін став не простий перерозподіл коштів та пільг, а надання комунітарної підтримки заради здійснення структурних реформ, розбудови інфраструктури та пошуку нових варіантів реалізації регіонального потенціалу. Ще одним важливим проміжним наслідком реформи стало подальше просування тенденції на автономізацію європейських регіонів, їх дедалі більш активне залучення до вироблення національної та комунітарної політики з широкого кола питань, у тому числі за допомогою механізмів Комітету регіонів. Відповідно, в ЄС продовжилася децентралізація національних держав. Зокрема, у 1994 та 1997-1998 рр. пройшли реформи в Греції, у 1997-1998 рр. – у Великій Британії тощо [5, с. 9-16]; паралельно у рамках підготовки до євроінтеграції відбувалася регіоналізація у державах ЦСЄ. Слід підкреслити, що при цьому в загальноєвропейському масштабі децентралізація носила як політико-адміністративний, так і бюджетний характер: разом із владними повноваженнями регіони стали отримувати й податкові важелі.

Ще однієї крупної трансформації регіональна політика ЄС зазнала на зламі тисячоліть – на початку 1999 р. Рада ЄС піддала переглядові завдання

регіональної політики у руслі адаптації до нових європейських реалій. На часі стояло питання підготовки ЄС до прийому групи нових членів з числа колишніх держав так званого «соціалістичного табору» та Республіки Кіпр. Це розширення мало потягти за собою появу нових викликів у контексті регіональної політики, оскільки унаслідок нього до Союзу потрапляли країни, у складі яких були чисельні регіони із завідомо більш низьким за середньоєвропейський рівнем розвитку. У той же час, реформа була повинна зняти такі проблеми регіональної політики, виявлені у ході її імплементації, як її бюрократизація, наявність розбіжностей між цілями регіональної політики та пріоритетами ЄС, а також недостатня узгодженість національних та регіональних програм розвитку, що далася взнаки у попередній період. Ключовою ініціативою Співтовариства та крупним реципієнтом фондів лишилася ініціатива INTERREG, спрямована на гармонізацію територіально-просторового розвитку ЄС. Паралельно з цим ЄС розгорнув ряд програм зі сприяння інтеграції нових країн-членів до Союзу, в т.ч. у вимірі зближення (зокрема, таких як PHARE та ISPA). На завдання регіональної політики у 15 країнах-членах ЄС було передбачено 213 млрд. євро, тоді як на фінансування зближення у державах, що приєдналися до Союзу в 2004 р., було виділено ще 22 млрд. євро.

Необхідно підкреслити, що розширення 2004 і 2007 рр. створили додаткове навантаження на систему регіональної політики, яка перетворилася на один з ключових напрямків діяльності ЄС та основного одержувача коштів з європейського бюджету. Унаслідок розширення 2004 р., під час якого до ЄС приєдналися 10 країн, населення Союзу збільшилося на 20%, а ВВП зріс лише на 5%, що зумовило різке збільшення розриву у рівнях розвитку між європейськими регіонами [9, с. 2]. Важливим аспектом проблеми регіональної нерівності стала й кратна різниця між показниками розвитку столичних (зазвичай найбільш близьких до середньоєвропейських параметрів) і периферійних регіонів нових центрально- та східноєвропейських країн ЄС.

Нові дисбаланси сформували нові виклики на тлі проведення регіональної політики ЄС. Нагальна проблема подолання цього розриву між бідними та багатими регіонами Європи зумовила черговий перегляд завдань регіональної політики на 2007-2013 рр. Відбулася консолідація ресурсів політики зближення: зокрема, ФГ було включено до числа структурних фондів, а правила їх функціонування та видачі фінансування були спрощені. Завданням регіональної політики стало забезпечення зростання і створення нових робочих місць у найменш розвинутих країнах та регіонах, просування регіональної конкурентоспроможності та зайнятості і забезпечення територіального гуртування в Європі шляхом гармонійного та збалансованого розвитку європейського простору.

Аналіз підсумків цих перетворень дає підстави для висновку про те, що дані заходи принесли свої плоди, що далися взнаки зокрема на тлі змін в економічній галузі. У результаті імплементації регіональної політики ЄС

було досягнуто ряд позитивних зрушень у ключовому вимірі цієї політики – вирівнюванні розвитку в різних регіонах ЄС. Так, за даними Євростату, з 2007 по 2015 рр. у найбідніших регіонах було створено 1,3 млн. робочих місць. Можна зазначити значний прогрес у сфері розвитку транспортної інфраструктури та енергетики: з 2007 по 2014 рр. на кошти регіональної політики побудовано 6,7 тис. км та відновлено 41,3 тис. км автодоріг, а також 475 км та 7,5 тис. залізних доріг відповідно; розгорнуто 5,3 ГВт енергогенеруючих потужностей з відновлювальних джерел. На прями інвестиції Співтовариства було запущено близько 360 тис. проектів у галузі малого та середнього бізнесу та більше 140 тис. стартапів. Як результат, в історично короткий період з 2007 по 2010 рр. доходи мешканців найбідніших регіонів ЄС зросли з 60,5% до 62,7% від середньоевропейських, незважаючи на кризу та рецесію, що уразила ЄС у 2008 р.

У політичному вимірі теж спостерігалися значні зрушення, що характеризувалися посиленням впливу регіональної політики на європейські держави. В якості ключової тенденції у цій сфері можна виділити подальше зміцнення політичної ваги регіону у загальноєвропейському масштабі. Так, за підсумками набрання сили Лісабонським договором, з 2009 р. до компетенції КР увійшло таке питання, як керівництво діяльністю Мережі моніторингу принципу субсидіарності. Окрім того, КР отримав право звертатися до Суду ЄС у тому разі, якщо, на його думку, закони ЄС порушують принцип субсидіарності [16]. У свою чергу, в Європі продовжилися регіоналізація та відповідні реформи. Зокрема, в цілому було завершено тривалий процес децентралізації у країнах ЦСЄ. Одна з останніх найбільш централізованих держав Європи, Греція, імплементувала у 2010-2011 рр. програму «Каллікратіс», у рамках якої було утворено 7 децентралізованих адміністрацій регіонального рівня. У свою чергу, у Великій Британії відбулася подальша деволуція виконавчої влади у таких регіонах, як Шотландія та Уельс; в Португалії було виділено рівень міжмуніципальних громад, що відповідали категорії NUTS-3 (2013 р.) тощо.

Регіональна політика ЄС зазнала чергової корекції у 2013 р., спрямованої на підвищення її ефективності. Зокрема, заради подолання бюрократичних бар'єрів було уніфіковано правила роботи усіх структурних фондів, залучених до її здійснення.

Наразі регіональна політика ЄС ставить перед собою дві стратегічні цілі, визначені як «Інвестування у зростання та робочі місця» та «Європейське територіальне співробітництво». Усього на потреби регіональної політики на період до 2020 р. було передбачено 351,8 млрд. євро, або 32,5% кошторису ЄС. Характеризуючи реальний фінансовий вплив регіональної політики, слід вказати, що за рахунок залучення національних, регіональних та позабюджетних коштів до відповідних проектів, сумарний обсяг інвестицій за підсумками програмного періоду може сягнути 450-500 млрд. євро [14, с. 3]. Необхідно підкреслити, що дані масштабні вкладення сприяють не тільки подоланню розриву між бідними та багатими регіонами

Європи, але й стимулюють зростання економічного потенціалу та політико-адміністративного впливу регіонів і, відповідно, становлення регіонального рівня як одного з рівнів системи управління в ЄС.

Акцент на децентралізації держави та регіоналізації є одним з елементів змістовного наповнення спільної зовнішньої політики ЄС. Так, у комюніке ЄК СОМ (2013) 280 було зафіксовано необхідність просування принципи зміцнення громад та регіонів в якості одного з рецептів подолання економічних труднощів та стимулювання реформ у країнах-партнерах ЄС.

Характеризуючи реальну практичну проекцію спільної регіональної політики, її конкретно-історичні результати, можна стверджувати, що вона справила глибинний структурний вплив на розвиток регіонів країн-членів Союзу в економічному, політичному, культурному вимірах. За підрахунками, з 1989 по 2020 р. сумарний обсяг коштів, інвестованих ЄС у реалізацію її завдань, становитиме більше 1,2 трлн. євро [підрах. за: 14]. У ході засвоєння цих коштів регіонами склалися соціальні структури, прив'язані до обслуговування економічних, суспільних та політичних інтересів регіонів. Ця тенденція долучилася до формування або піднесення регіонального порядку денного у культурному та суспільно-політичному житті європейських держав. Настанова на децентралізацію та автономізацію регіонів (регіоналізацію), передачу функцій влади на нижчі, більш наближені до людини та її потреб щаблі управління, яка стала одним з принципів комунітарної позиції щодо регіональної політики, увійшла до державної практики країн-членів та долучилася до переформатування адміністративно-політичного ландшафту Європи. Якщо у 1970-х рр. значна більшість європейських країн являла собою, за поодинокими виключеннями (такими як ФРН), централізовані унітарні держави, то на кінець II десятиліття XXI ст. всі держави ЄС (і майже всі європейські) перетворилися на децентралізовані.

Паралельно констатуємо, що в загальноєвропейському масштабі регіон став окремою адміністративно-політичною реалією та економічним гравцем. Так, на початку 2010-х рр. основний обсяг повноважень з таких напрямів адміністрування, як захист довкілля та житлове забезпечення в ЄС знаходився у руках не центральних органів влади, а регіональних та місцевих структур. Зокрема, саме на останні припадало від 70 до 80% усіх бюджетних витрат за вказаними напрямками в середньому по ЄС. Наступними за ступенем децентралізації в європейських країнах стали повноваження у таких сферах, як охорона здоров'я, культура, релігія та освіта, що більш ніж наполовину фінансувалися з регіональних та місцевих бюджетів. У цілому, станом на кінець I декади XXI ст. на рівень регіонів та громад приходилося більше 16% ВВП ЄС та 58% публічних бюджетних інвестицій [4].

Завдяки постійній фіскальній децентралізації дедалі більша частка у структурі бюджетних витрат стала розподілятися через регіональні бюджети. В цілому станом на 2010 р. в ЄС близько 29% розходів з публічних бюджетів припадало саме на регіональний рівень. Лідерство за цими показниками утримують держави «старої Європи», насамперед Данія (63%), Іспанія (48%),

Швеція (47%), Фінляндія (49%), Німеччина (38%), Бельгія (37%) тощо. У той же час, більшість «нових» членів ЄС-28, що активно реформувалися у руслі регіоналізації, з 1995 по 2010 р. збільшили цей показник щонайменше на 10 відсоткових пунктів [4].

У свою чергу, у розвиток принципів субсидіарності та партнерства, регіональні структури було широко залучено до загальноєвропейської системи управління. Так, наразі в силу принципу субсидіарності регіональні та місцеві органи влади є відповідальними за імплементацію більше 70% комунітарних законодавчих норм [11].

Одним з важливих проміжних підсумків цього процесу стало формування в ЄС так званої «системи багаторівневого урядування». Сама концепція багаторівневого врядування віддзеркалює становлення субнаціонального (регіонального) рівня управління в якості одного з «щаблів» або «поверхів» влади в ЄС, поруч з комунітарним (наднаціональним) та національним. У такому розумінні, система державної влади в кожній окремо взятій країні ЄС виглядає як триступенева ієрархія, де вищий щабель влади представлений Співтовариством, середній – національною державою, а базовий – регіоном. Між цими рівнями влади існує складна мережа взаємозв'язків та взаємовпливів, що врівноважує інтереси усіх щаблів та орієнтує їх на ефективну роботу на користь громадянина, громади, регіону, держави та Союзу як цілого.

Принципи багаторівневого врядування продовжують поширюватися в ЄС. Настанова на децентралізацію влади, регіоналізацію та розвиток багаторівневого врядування перетворилася на один з важливих напрямків сучасної регіональної комунітарної політики та, у ширшому розумінні, одну з визначних рис євроінтеграційного процесу.

Висновки. Спільна регіональна політика ЄС була започаткована у відповідь на потребу в гармонізації рівнів економічного розвитку країн-членів Співтовариства та їх регіонів. Наразі вона є провідним напрямком політики ЄС та спирається на найбільш потужну з усіх комунітарних політик ресурсну базу.

До 1970-х рр. регіональна політика Співтовариства мала переважно економічне спрямування. Починаючи з 1970-х рр. вона набуває дедалі більш виражений політичний зміст, постулюючи потребу в розвитку економічного, культурного та адміністративно-політичного потенціалу регіонів. Значним внеском ЄС до піднесення регіону у фінансовій та політичній площині стало затвердження принципу субсидіарності, зафіксованого у Маастрихтському договорі.

Рухаючись у руслі настанов спільної регіональної політики, більшість європейських держав здійснили широкі перетворення з децентралізації. Проміжним підсумком таких реформ стало формування потужного регіонального рівня прийняття рішень, вписаного до механізмів урядування в ЄС в якості базового, найбільш наближеного до громадянина,

адміністративного шабля, та відповідне складення комплексної системи багаторівневого врядування у загальноєвропейському масштабі.

Тема 3.

Інтеграційна політика ЄС в умовах європейської регіоналізації

Сучасний етап європейської інтеграції виявився візитною карткою постбіполярної глобалізації в Європі. Він вже виконав певні стратегічні цілі порядку денного на базі т. зв. «європейських цінностей». Після Маастрихту лідери ЄС вважали всі європейські країни частиною процесу європеїзації. Європейська інтеграція виявилася шляхом з двостороннім рухом: це процес як пропозицій з боку ЄС у вигляді членства чи окремих багатосторонніх ініціатив та двосторонніх угод (Угода про Асоціацію тощо), так й процес реалізації європейськими державами зовнішньополітичного курсу щодо наближення до ЄС.

ЄС-28, який залишається найбільшою інтеграційною спільнотою у світі, приречений грати активну роль у процесі побудови багатопольярного світу (так було ще на етапі ЄС-15 з його чотирма членами G7 та двома постійними членами Ради безпеки ООН). ЄС мав би прагнути бути глобальним гравцем для успішного виконання такої місії. Але питання «Чи готові європейці до глобальних завдань?» довгий час залишалося одним з найбільш гострих всередині європейської спільноти політичних експертів [20]. Адже ЄС сам по собі створювався як регіональна економічна організація країн Західної Європи, на хвилі відокремлення від процесів «старої» регіоналізації доби «холодної війни» під патронатом США та НАТО. Крім того, специфіку розвитку сучасних світових відносин продовжують визначати два протилежних за своїми кінцевими результатами процеси – глобалізації і фрагментації світового простору. Це ще більше актуалізує тему глобальної суб'єктності ЄС після 2013 р., тобто в умовах суттєвого дисбалансу безпекових параметрів на просторі Східного партнерства та напередодні Брекзиту.

Глобалізація, яка з'явилася спочатку як економічний феномен, в нових умовах перетворилася на ціннісне поняття, що принципово для ЄС як нормативної сили. З категорії економічної глобалізація перетворилася в категорію не просто політичну, а ідеологічну, часто асоційовану з вестернізацією і навіть американізацією. Важливість ідеологічного фактора при розгляді глобалізації зазначив один з засновників теорії нового регіоналізму Бьорн Хеттне: розглядаються наслідки глобалізму «як катастрофа або безальтернативна уніфікація світу» чи ні, але «концепція глобалізації часто використовується крізь ідеологічну призму» [14].

Для розуміння специфіки сучасного європейського регіоналізму та місця ЄС в ньому треба торкнутися непростой проблеми взаємозв'язку глобального і фрагментального. Один із класиків сучасної науки про міжнародні відносини професор Калеві Холсті ще у 1991 р. у монографії «Зміна в міжнародній системі» відзначав непросту «взаємодію» цих двох антагоністичних тенденцій і закликав до більш пильного аналізу цих феноменів.

Дискусія навколо глобалізації і фрагментації активно розгорталася на рубежі 1980-х - 90-х рр., в момент, коли ці два процеси акумулювали потенціал для постбіполярного стрибка. Ще не було ясно до кінця, який з процесів буде превалювати, адже СРСР, який почав активно розпадатися, пустив тріщини не тільки крізь весь пострадянський простір, але і ті регіони світу, які контролювалися СРСР. Це відбувалося, коли панувала загальна ейфорія з приводу розпочатої глобалізації, взаємозалежності, розгляду інтеграційних процесів у Західній Європі не як винятку, а як майбутньої моделі розвитку для інших.

У таких умовах Холсті застерігав від недооцінки національного сепаратизму, націоналізму, дезінтеграції (втім, і не поспішав переоцінювати їх, як це робив, на думку Холсті, Волкер Коннор, який вважав, що «відцентрові сили національних очікувань розвиваються значно сильніше, ніж доцентрові сили транснаціоналізму»). У підсумку Холсті дійшов висновку, що ці два паралельно діючих процеси є взаємопов'язаними один з одним: «У деяких випадках, дезінтеграція і фрагментація є відповіддю на асиметричну інтеграцію і окремі види взаємодії в залежних і взаємозалежних відносинах. Це відповіді тих, хто бачить в більшій взаємозалежності не більше можливостей або переваг, а несправедливий перерозподіл винагород або появу загроз національної, етнічної, мовної або релігійної ідентичності. Якщо коротко, «світ, який зменшується» може призвести не до більшого консенсусу і інтернаціоналізму, а до збільшеного націоналізму, що веде до розширення або захисту автономії».

Таким чином, далеко не простою виглядає проблема коливання між глобалізацією і фрагментацією, а в кінцевому підсумку вибору між стратегіями універсалізму і фрагментарізму на європейській політичній арені.

На таку методологічну проблему експертне співтовариство звернуло увагу ще в період «холодної війни», коли такі поняття як «інтеграція», «регіоналізація», «універсалізація» (як концептуальна основа майбутньої глобалізації) розглядалися крізь призму біполярного світу. Так, вже в 1960-ті рр. відомий американський політолог-міжнародник Брюс Рассет в регіоналізмі бачив особливу планетарну місію, яка буде визначати параметри світового порядку в середньостроковій перспективі. Зокрема, Брюс Рассет відзначав: «Досить поширена думка про те, що міжнародна інтеграція на регіональному рівні має більше шансів на успіх, ніж всесвітня установа впливового політичного інституту. Регіоналізм розглядається як вдалий базис для світового порядку, як альтернатива фрагментації і універсальних рішень». В сучасних умовах природним чином «виникає питання, чи є регіоналізм «побічним продуктом» глобалізації, пов'язаним з об'єктивною неоднорідністю економічного простору як у міждержавному вимірі, так і в контексті держав, чи самостійним явищем?». Відповісти на це питання доцільно для того, щоб правильно оцінювати зовнішньополітичні кроки країн, які сформували «спільний» регіон, в контексті їх інтересів,

конструктивних (які передбачає глобалізація) або деструктивних (які властиві фрагментації) намірів. Адже від цього буде залежати і тривалість існування регіону в цілому, який постійно може перебувати під загрозою розколу через різновекторні дії регіональних гравців, в ході чого одні будуть підігравати глобалізації, інші фрагментації. Такий дискурс виявляється більш ніж актуальним для сучасного ЄС, який починав свою новітню історію в умовах одночасної інтеграції, фрагментації та регіоналізації глобального масштабу, а сьогодні переживає такі ж самі тенденції на регіональному рівні, та, що навіть важливіше, всередині самого себе.

Отже, повертаючись до питання глобальної суб'єктності ЄС в сучасному світі, треба зазначити, що вона з самого початку постбіполярної ери перевірялась відносинами з США, Росією та у рамках співробітництва країн НАТО. Чи є Європейський Союз глобальним гравцем, й перш за все в сфері глобальної безпеки, – питання дискусійне. Особливо в ситуації, коли ЄС-28 поза межами тактичних інтересів залишається неоднорідною структурою в сфері міжнародних відносин. Для захисту стратегічних інтересів на глобальному рівні союзниками ЄС є НАТО та США.

ЄС, незважаючи на взаємні критичні стосунки зі США, зацікавлений у продовженні стратегічного партнерства із Білим домом, покладається на нього в рамках НАТО. З іншого боку, попри застосовані економічні санкції відносно Росії внаслідок її військової агресії проти України в 2014 р. (більшою мірою після трагедії з малайзійським Боїнгом 777 рейсу МН17 в липні 2014 р.), ЄС зацікавлений у стабільних сусідських політичних та економічних відносинах з Москвою, особливо в рамках забезпечення енергетичної безпеки.

Європейський Союз з урахуванням наявних можливостей більше воліє зосереджувати увагу саме на внутрішньо-європейських проблемах. Однак, ЄС, «велика» регіональна міць із своєю «політикою сусідства» та Спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, завдяки окремим субрегіональним «синергіям» та вузько спрямованим стратегіям «партнерств», прямим двостороннім зв'язкам, робить величезний вплив на загальноєвропейські політичні та економічні процеси. Попри намагання з боку деяких конкурентів послабити значення ЄС, саме ЄС залишає за собою право формування сучасної конфігурації архітектоніки «Великої Європи». Чи відносити сьогодні до «Великої Європи» Росію та чи потрібно переоцінювати військові спроможності Брюсселю діяти незалежно від США – питання скоріше риторичне, але те, що ЄС намагається утриматися (попри Брекзїт та інші фрагментаційні виклики) головним локомотивом всього постбіполярного європейського регіоналізму, – це справді виглядає історичною місією. І справа не тільки в тому, що ЄС як міжнародний актор намагається бути активним гравцем на регіональному пан-європейському рівні (миротворчі місії EUFOR в Косово) та на рівні субрегіональному («Нормандська четвірка» для України). Ще з початку 1990-х рр. ЄС був зацікавлений підключати до загальноєвропейських процесів окремі

регіональні ініціативи співробітництва, які утворилися, наприклад, у басейнах Балтійського чи Чорного морів. Завдяки цьому, ЄС поступово мав на меті запроваджувати м'який інтеграційний механізм для зміцнення економічного та політичного співробітництва, а отже, й європейської безпеки загалом. ЄС робив це попри наміри деяких великих гравців протистояти політиці розширення демократії. До того ж, окрім бажання «центру» європеїзувати європейський простір, прагнення до демократичних перетворень підхопила «периферія»: ідеї європейської інтеграції в рамках окремих регіонів поширювалися в країнах Центральної та Східної Європи одразу після падіння «Берлінської стіни».

Застосовуючи термінологію системного підходу, ЄС як політична система, до якої тяжіла значна частина європейських акторів – не-членів ЄС, встановлювала структурно-функціональні і генетичні зв'язки зі своїми підсистемами, які сформувалися в певних політико-географічних субрегіонах. Ті, в свою чергу, як підсистеми, шукали механізми дотику на більш високому регіональному рівні з європейською системою.

Якщо взяти до розгляду приклад Чорноморського субрегіону, то процес кооперації чорноморських держав був складовою частиною великих інтеграційних процесів в Європі ще з моменту виникнення ідеї утворення Організації Чорноморського економічного співробітництва в 1992 р. При цьому, важливим елементом змістового наповнення регіоналізму виступає категорія регіонального (ЄС) та субрегіонального (ОЧЕС) співробітництва, які часто приймають інституційні форми. Не випадково Єврокомісія з 2007 р. має статус спостерігача при ОЧЕС за часів започаткування «Чорноморської синергії» – субрегіональної стратегії ЄС щодо Чорноморського регіону. Логіку внутрішніх процесів регіоналізму продемонстрував відомий грецький дослідник Караламбос Тсарданідіс: «Для країн, що розвиваються, якими і є більшість країн ОЧЕС, участь в субрегіональних та регіональних схемах співпраці поряд з більш розвиненими і досвідченими державами може стати кроком на шляху до інтеграції в більш широку глобальну систему. З цієї точки зору обмін досвідом та взаємної підтримки з боку країн-членів в рамках внутрішньо-регіональних структур додає додаткові елементи до їх розвитку і допомагає їм адаптуватися до конкурентному середовищі глобалізації».

Таким чином, ще в 1990-х рр. ОЧЕС перетворилася на елемент європейської системи в ряду інших європейських політико-географічних підсистем. Рада Балтійських держав, Вишеградська група, Рада країн Баренцева моря, група Дунайських держав, Центральноєвропейська Ініціатива, Євро-Середземноморська Ініціатива – всі вони представляли схожі за своєю структурою приклади «транснаціональної кооперації на субконтинентальному рівні в Центральній Європі». Вони органічно доповнювали постбіполярну концепцію розвитку європейської системи, знану як концепція «Європи регіонів» (розроблялася в 1990-х рр. такими науковими організаціями як Фонд для міжнародної взаємодії (Данія) та

Європейський центр етнічних, регіональних та соціологічних досліджень (Словенія). Така концепція пропонувала запровадити фундаментальну трансформацію міжнародних відносин у Європі. Масштаб концептуальних змін можна пояснити ідеальними категоріями: кожен регіон, представлений/розчинений у Європі та Європа, зі всією своєю диверсифікаційністю, представлена/розчинена у кожному регіоні [22, р. 20]. Концепція «Європа регіонів» пропонувала практичну формулу втілення в життя званої тези де Голля «Європа від Атлантики до Уралу», яка потім була розвинута школою «регіональної геополітики» Іва Лакоста, «новими правими» на чолі з Аленом де Бенуа («Єдина Європа 100 прапорів»). У цій якості чорноморська підсистема та інші вищезгадані підсистеми не лише відчують вплив з боку європейської системи, а й самі здійснюють вплив на систему в якості її елементів, визначаючи рух останньої. Саме в такому взаємному впливі виражається один із законів системних відносин. Тобто, європейські країни «генетично» «потребували» ЄС, а ЄС «органічно» «потребував» європейських країн, навіть поза дискурсом приєднання.

Відправною категорією постбіполярного європейського регіоналізму може служити категорія «потреб» країн одного регіону, очікування від регіону спільної діяльності. Такі «потреби» класик системного підходу Юзеф Кукулка називав «аспіраційними» (від лат. *aspiratio* (дихання): бажання чогось, прагнення до чогось, наприклад, прагнення до досягнення мети, прагнення до реалізації амбітних планів і т. д.). Адже сама поява загальних «потреб» є своєрідною реакцією держав одного регіону на «певний стан незадоволеності конкретними умовами існування і розвитку» та «суб'єктивне відчуття певної недостатності». Саме в цьому полягала історична місія ЄС, яку ще ЄЕС презентував країнам «нової» Європи – ті самі «потреби» гуманітарних цінностей та політико-економічних стандартів. Тобто, регіоналізм може виступати як концентроване вираження загальних потреб країн одного регіону, як «стійка об'єктивна властивість (схильність або прихильність), яка полягає в необхідності збереження або досягнення певного стану або мети». Іншими словами, регіоналізм сам по собі може виступати як «потреба» країн одного регіону в рішенні загальних проблем усіх. Важливий висновок був представлений Кукулкою як підсумкова оцінка категорії «потреби»: «Потреби виростають з об'єктивних умов буття учасників міжнародних відносин і відносин між ними, створюючи одночасно передумови для прагнень щодо їх задоволення». Так, до первинних об'єктивних умов регіоналізму відноситься загальне географічне середовище, звідки і виростає «буття учасників» регіональних відносин. «У початковій фазі це так звані потреби первинні, неусвідомлені і не артикульовані, а прагнення до їх задоволення носить стихійний характер». Спочатку сусідні держави приречені або на конфлікт, або на співпрацю. Обидві форми взаємодії можуть носити як постійний, так і непостійний характер. «Коли ж вони стають усвідомленими, то набувають форми раціоналізованих, спрямованих прагнень і цілей, що підкоряється артикуляції

в зв'язку з наявною системою цінностей і з наявною ідеологією». Отже, «усвідомлений регіоналізм» рано чи пізно набуває спільних цілей регіональних організацій, веде до появи регіональної ідеології на основі спільних цінностей. У ході такого процесу «аспіраційні» потреби перетворюються на оперативні потреби (які стають інтересами)».

Відштовхуючись від практичних аспектів регіоналізму та пов'язуючи їх з оперативними потребами, можна припустити, що в ході реалізації спільних потреб (інтересів), у вииграші опиняться всі країни, взаємодія яких, на думку Роберта Гілпіна, знайде свій вихід не у війні, а в мирному співробітництві (два можливих кінцевих варіанти взаємодії держав на світовій арені згідно політичного реалізму). Як зазначав Ганс Моргентау, «якщо країни будуть переслідувати тільки свої інтереси національної безпеки... і поважати в рівній мірі життєво важливі інтереси інших держав, створення основ до компромісу і мирних змін буде можливим».

Такі підходи були підхоплені і вдосконалені неореалізмом в наші дні. Так, за концепцією «умовного реалізму» (на стику структурного реалізму і наступально-оборонного неореалізму), суперництво і співробітництво є двома взаємно додатковими способами виживання держави. Як зазначає російський дослідник Валерій Конишев в рамках такого підходу «основна увага переноситься на вивчення умов, при яких обидва варіанти політики є можливими». Так за яких умов обидва варіанти можливі? За Холсті, «найбільш очевидна відповідь полягає в тому, що люди, які поділяють спільну ідентичність і політичну толерантність не сваряться так часто, або так жорстоко, як ті, хто розділений мовними, етнічними, релігійними і політичними кордонами». Регіоналізм як раз і працює над формуванням своєрідної загально-регіональної ідентичності, яка робить крок назустріч взаєморозумінню і подоланню конфліктів. Він сприяє попередженню їх в майбутньому, тому що загальне регіональне поле для взаємодії не залишає шансів для войовничої агресії і веде до встановлення нового регіонального порядку як частини формування нового глобального. Отже, для ЄС від початку було важливо сформувавши природну загальноєвропейську свідомість та ідентичність в європейських країнах. У першу чергу в тих, що готові поділяти цінності європеїзації на основі демократичних принципів. Змістовним інструментом мала слугувати політика ЄС щодо поширення прав та свобод людини, засад ринкової економіки та верховенства права по всьому європейському простору. Оперативним механізмом поширення європеїзму становилась інтеграція (необов'язкове з метою набуття членства в ЄС) окремих державних та недержавних акторів, формування регіонального європейського політико-географічного комплексу економічного співробітництва та безпеки в кордонах географічної Європи.

На практиці пробуксовка у створенні такого стійкого, інтегрованого навколо демократичних правил гри комплексу значною мірою була пов'язана з небажанням окремих європейських гравців дотримуватися правил. Створення основ компромісу і мирних змін в Європі, принаймні за межами

ЄС, виявилось неможливим, так як не всі були готові «поважати в рівній мірі життєво важливі інтереси інших держав». Відповідь на запитання «Чому?», лежить на поверхні: не всі спільноти Європи готові «поділяти ідентичність і толерантність», тому шлях до зіткнення після 2013 р. на основі «виключно власних інтересів» виявився майже неминучим. Відсутність спільної демократичної ідентичності загострила розподіл демократичних та недемократичних режимів за «мовними, етнічними, релігійними і політичними кордонами».

Для України, зокрема, це означало, що на рубежі 2013-2014 рр. саме вона, як держава зі спільними кордонами з ЄС й з РФ, опинилася в лещатах між наслідками м'якої нормативної європеїзації (у вигляді демократичних перетворень всередині країни) та наступом агресивного «Руського мира».

Повертаючись до теоретичних основ регіоналізму та категорії «потреби» Кукулки, яка у 1950-х рр. розроблялась Девідом Істоном, відзначимо, що «перераховані значення «потреби» відображають лише різні аспекти цього поняття, тому всі вони можуть бути придатні для аналізу індивідуальних потреб учасників міжнародних відносин, особливо держав і їх систем. Щодо них потреби являють собою явища зовнішні, але необхідні для: 1) нормального внутрішнього функціонування і розвитку, 2) безпечного виживання в міжнародному середовищі (згідно з принципами поліархії та системної еволюції), 3) виконання відповідної міжнародної ролі (згідно власної позиції і сподіванням інших учасників)».

Таким чином, застосовуючи системну термінологію Кукулки, відзначимо, що попри деструктивний вплив ззовні європейський регіоналізм як зовнішнє явище для окремої держави, але внутрішньо-регіональний процес для країн всього європейського регіону дає можливість:

- 1) формувати простір взаємодії і реалізувати прагнення держав до нормалізації внутрішнього розвитку і функціонування регіону,
- 2) закласти основи для безпечного виживання в глобальному середовищі,
- 3) створити майданчик для реалізації всіма країнами регіону їх зовнішньополітичної ролі (національних інтересів) відповідно до інтересів сусідніх держав.

У вищенаведених результативних компонентах полягає сутність інтеграційних процесів у Європі. Не випадково дослідники європейського регіоналізму спочатку концентрували свою увагу на розробці концепцій транскордонного регіоналізму в контексті співпраці інтегрованих прикордонних територіальних одиниць всередині країн-членів ЄС у форматі євро регіонів. Як відзначають Ян Діс та Алекс Лорд (Університет Манчестера), сучасна дискусія про європейський регіоналізм розвивалась в напрямку «незвичайного регіоналізму» та була пов'язана зі «зростаючим інтересом до європейського просторового планування в 1990-ті рр.». Така дискусія будувалася на розгляді «множинності нових регіональних конфігурацій, які сьогодні простягаються по території Європейського

Союзу». Отже, треба розуміти «в якій мірі тлумачення нової риторики регіоналістів наповнює сенсом сам процес створення нещодавніх регіональних утворень».

Білоруська дослідниця Катерина Доморенок, спираючись на визначення «регіону» видатним теоретиком європейської інтеграції Беном Росамондом у його книзі «Теорії європейської інтеграції», підкреслює міцний внутрішній взаємозв'язок «нового європейського регіоналізму» з самим процесом європейської інтеграції: «У європейському контексті регіон – це територія, наділена відповідним статусом для адміністративних цілей, що займає проміжну позицію між центральним і місцевим урядами. Він може також означати територію, яка претендує на політичну індивідуальність, зазначену етнічними, історичними, лінгвістичними особливостями або відповідає обом характеристикам. Таким чином, європейський регіоналізм має свою специфіку і тісно пов'язаний з процесом інтеграції в ЄС. Саме цей процес можна віднести до прояву «нового» регіоналізму, який отримав сильний поштовх до розвитку на початку 1990-х років».

Таким чином, успіх роботи єврорегіонів всередині ЄС вже багато років намагаються імплементувати в рамках єврорегіонів у прикордонних з ЄС країнах. Втім, є певні виклики щодо інтеграційних та регіоналізаційних процесів як всередині ЄС, так й за його межами, адже у концентрованому вигляді, єврорегіон – це форма транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, які мають спільний кордон, координують взаємні зусилля і здійснюють узгоджені заходи у різних сферах життєдіяльності відповідно до національного законодавства і норм міжнародного права для вирішення загальних проблем в інтересах людей, які населяють його територію по обидві сторони державного кордону.

Як відзначає Майкл Кітінг (Університет Західного Онтаріо), автор концепції «прогресивного нового регіоналізму», «два останні десятиліття стали свідками «відродження регіональної Європи» і посилюються дебати з питання визначення значущості регіонів і їх місця в новій Європі та глобальному світопорядку» [16]. На думку Кітінга, такий «новий регіоналізм» характеризується своєю комплексністю та різноплановістю і своїм «виходом» за межі національної держави [16]. Не випадково аналіз статусу та значення регіонів в Європі, а також в структурі і політиці ЄС, свідчить про те, що єврорегіон поступово формується в якості реального суб'єкта міжнародних відносин [3]. Звівши до купи три ключові атрибути «прогресивного нового регіоналізму», запропонованого Кітінгом, - функціональну регіоналізацію, інституційну регіоналізацію і політичний регіоналізм – європейські регіони в рамках ЄС «можна розглядати як місця генерування постнаціональних ідентичностей і прищеплення соціальної згуртованості за допомогою перетворення політичного простору і заохочення нових форм суспільно-політичної мобілізації». Такі питання стають все актуальнішими в об'єднаній Європі, так як в ЄС суб'єктами регіонального

співробітництва стають внутрішні регіони держав-членів, у зв'язку з чим концептуалізація «європейського регіоналізму» безпосередньо пов'язана з «мінливою територіальною структурою держави». Цей процес стосується як власне територіального виміру простору, так і політико-правового.

ЄС як унікальне об'єднання з певними ознаками конфедерації балансує на грані національного та міжнародного дискурсу європейського регіоналізму. Внутрішня регіоналізація всередині країн-членів ЄС відрізняється від зовнішньої за межами ЄС, де члени ЄС співпрацюють з не-членами ЄС на рівні євро регіонів. В обох випадках ми визнаємо неминучу появу багатонаціональних євро регіонів у рамках транскордонного співробітництва. Принципова відмінність полягає в тому, що прикордонні регіони двох або більше країн-членів ЄС на найвищому рівні регулюються *Acquis communautaire*, тоді як євро регіони з країнами ЄС та не-членами ЄС є предметом традиційних міжурядових угод та/або багатосторонніх угод на рівні місцевих органів влади у межах їх компетенції та відповідно до внутрішніх та міжнародних норм. Ефективність європейської регіоналізації між ЄС та не-членами ЄС виявляється ще меншою, якщо мова йде про міжрегіональне співробітництво з цілими субрегіонами, такими як вже згадуваний Чорноморський регіон. Тому «зовнішній» регіоналізм у Європі виходить за межі монополії ЄС: як тільки ЄС намагається приєднати до регіональних програм акторів, які не належать до його юрисдикції, він втрачає монополію на керування регіональними інтеграційними процесами. При цьому в Європі також нарікають на складність адаптації термінології регіоналістики до сучасних міжнародних контекстів. Особливо складною ситуація була у першій половині 1990-х рр., коли постбіполярний регіоналізм як явище тільки входив до експертного дискурсу. Наприклад, про складнощі у визначенні регіоналізму Бойко Букар (Університет Любляни) у 1995 р. зазначав: «Обмеженість у розумінні термінології може бути пояснена відносно недавньою появою цього феномена (регіоналізму – С.Г.) і великою кількістю форм міжнародного регіоналізму».

В «європейській регіоналістиці» простежується стійкий історичний і географічний детермінізм, який веде від сучасних процесів регіоналізації та інтеграції на століття вглиб європейської історії. Стосовно європейського досвіду регіоналізації, Константин Зубков зазначав, що «до теперішнього часу накопичилося вже чимало дивовижних прикладів того, наскільки стійкими, несхильними до впливу часу можуть бути обумовлені властивостями природно-географічного середовища регіональні зв'язки і наскільки владно вони можуть проявляти себе наперекір насильницьким «перекроюванням» соціально-політичного і економічного простору». Далі Зубков, спираючись на розробки американського вченого Даррела Деламайда, дає часткову відповідь на питання європейських експертів про те, якою мірою «тлумачення нової регіоналістської риторики наповнюють сенсом як сам процес створення, так і безліч нещодавно створених регіональних утворень» у самому ЄС. Так, російський вчений фіксує, що

«Деламейд в своїх нарисах «Нові супер-регіони Європи» приводить вражаючі факти того, як в умовах наднаціональної європейської інтеграції нівелювання політичних і економічних бар'єрів, які століттями розділяли «держави-нації» континенту, призводить у наші дні до спонтанного «вивільнення» раніше пригніченої історичної енергетики – виходу на арену активної політики транскордонних регіональних соціально-економічних структур, які у цілому відтворюють карту земель і регіонів середньовічної Західної Європи до епохи утворення централізованих національних держав. Воскресають регіональні структури, в яких відображені історичні шляхи міграцій і торгових обмінів, ареали загальної етнічної та культурно-лінгвістичної спадщини, соціальні традиції і звичаї, давніші, ніж ті, що відображають історичний досвід європейських «націй-держав» [2]. Підкреслюється, «що сили внутрішнього тяжіння, які живлять процеси консолідації нових щодо сучасної епохи і одночасно старих регіональних компонентів єдиної Європи, мають дещо іншу природу, аніж ті, що призводили в свій час до утворення національних держав. У процесах регіоно-творення зчеплення між характеристиками географічного середовища («місцевістю»), соціальним агрегатом, що належить йому, і його культурною ідентичністю є набагато щільнішим – це по суті спонтанно сформована органічна єдність середовища, соціуму і культури; в рамках державної організації дистанція між окремими параметрами життєдіяльності суспільства (економічними, політичними, соціальними, культурними та ін.) є значнішою – їх зближення та інтеграція в єдину структуру є в більшій мірі штучним і примусовим, оскільки не обмежується тільки активним управлінським впливом держави».

Отже, набуття членства в ЄС європейськими країнами йшло шляхом історичного і географічного детермінізму по лінії транскордонного співробітництва. Більше того, логіка формування «органічної єдності середовища, соціуму і культури» з окремих регіонів транскордонного співробітництва поширюється на всю державу. Тому подальша інтеграція до ЄС таких країн як Україна, яка вже давно є учасницею кількох єврорегіонів з країнами-членами ЄС, долає саме такий шлях. Тобто, специфіка регіоналізму ЄС може бути корисною для розуміння подальшого просування європейської інтеграції та паралельної регіоналізації у бік поки що навіть не кандидатів на вступ до лав ЄС. А те, що Україна та українці є органічною частиною європейського середовища, є невід'ємним елементом європейської культури, доказує як історія держави, так й сучасні події.

Прогрес інтеграційної регіоналістики гальмується або навіть деградує завдяки глобальним фрагментаційним тенденціям. Більше того, такі країни східноєвропейського прикордоння як Україна, Білорусь, Молдова, Грузія, Вірменія та Азербайджан, на початку 1990-х рр. опинилися у «сірій зоні», яка стала продуктом глобальної постбіполярної конкуренції «потреб» умовного Заходу та Росії. Перш за все, «Заходу» у вигляді НАТО та США, хоча перспективи подальшої інтеграції тієї ж України до ЄС (особливо на етапі

підписання Угоди про Асоціацію в листопаді 2013 р.) йшли врозріз з зовнішньополітичними інтересами РФ. Треба зазначити, що стратегія Росії щодо об'єднаної Європи (та окремих членів ЄС) є деструктивно-прагматичною: якщо не роз'єднати, то принаймні послабити єдність та загальну міць ЄС як регіонального актора. Для цього Росія грає на протиріччях в ЄС, які поступово формують новий тренд, опозиційний до інтеграції – фрагментацію. Остання спирається на різні національні інтереси країн-членів ЄС, спекулює на темі Брекзиту, використовує вузькі уподобання національних еліт, європейський популізм, анти-міграційні лозунги, економічний раціоналізм, флірт з місцевими маргіналами, націоналістичними угрупованнями, егоїзм на енергетичному ринку, толерантність у відповідь на порушення міжнародного права і навіть до військової агресії. Фрагментація неминуче веде до просідання механізму «нового» європейського регіоналізму, який дав світу після «холодної війни» шанс подолати всі недоліки панування наддержав. Європа постає перед викликом дезінтеграції як на національному, так і на міжнародному рівнях. Це означає, що ЄС та ті, хто поділяє європейські «потреби», мають використати європейську регіоналізацію як інструмент інтеграції, подолання розмежування й збереження ідеології мирного співіснування в умовах європейської ціннісної ідентичності, яка проходить складний етап свого конструювання.

Тема 4

Співвідношення структури та процесу регіоналізації в ЄС: аналіз інтеграційних стратегій інститутів транскордонного співробітництва (на прикладі євро регіону Маас-Рейн)

Розгортання інтеграційного процесу в Європі започаткувало стійку тенденцію до більш інтенсивного транскордонного співробітництва та інституціоналізації внутрішньо регіональних взаємодій. Водночас на континенті відбувалися два одночасних, але принципово протилежних процеси: у політичному контексті Західної Європи держави продовжували передавати свої повноваження наднаціональному центру – Європейським Співтовариствам, чим сприяли до обмеженої централізації міжбюджетних відносин у ряді сфер, тоді як на національному рівні уряди цих країн запровадили політику децентралізації, надаючи місцевій владі все більше повноважень у визначенні характеру свого розвитку та управління місцевою економікою. На перетині цих процесів виник феномен транскордонної інтеграції, оскільки після отримання «ліцензії» від центральних урядів місцеві органи влади мали змогу розвивати відносини зі своїми контрагентами з сусідніх країн відповідно до власних конкретних потреб і практичних потреб. інтереси.

Варто зазначити, що спочатку транскордонне співробітництво розвивалося незалежно від європейської інтеграції, і саме місцеві гравці – адміністративні органи, компанії, місцеві громади, групи інтересів – були в першу чергу зацікавлені в прискоренні темпів і визначення форм його реалізації [2]. Водночас у міру інтенсивності інтеграційних процесів, які поширювалися на все більше сфер, насамперед через започаткування Ініціативи Єдиного Ринку, закріпленої в Єдиному Європейському Акті 1986 року, транскордонне співробітництво поступово інкорпоровалося у процес європейської інтеграції, а самі прикордонні регіони почали розглядатися в концептуальних рамках інтеграційних теорій як своєрідні лабораторії, де можна тестувати різні ініціативи та заходи, які згодом мали бути запроваджені на більшій території. масштабі Європейських співтовариств.

Оскільки скасування кордонів як компонентів делімітації певних територіальних та адміністративних практик, вироблених різними державами, було найпомітніше насамперед у прикордонних районах, де було дозволено вільне пересування людей і товарів, дослідження цих частин країни дозволило можна швидко проаналізувати ці ініціативи відразу після їх реалізації. У повсякденному житті такі досягнення були помітні просто тоді, коли товари з країни А були вперше імпортовані до магазинів прикордонної території країни Б, що пояснювалося фактором територіальної близькості. Тому з часом прикордонні території перетворилися на експериментальне середовище, що дозволило відповідним органам влади сформулювати вибірку випадків практичного застосування положень угод про об'єднання Європейських Співтовариств та контролювати їх. процесів і провести їх

оцінку, яка в наднаціональному центрі стала б підґрунтям для зміни загальних установок інтеграційного процесу.

Однак розуміння еволюції співвідношення між європейською інтеграцією та розвитком транскордонного співробітництва у викладеному вище варіанті дозволяє нам зробити важливий концептуальний висновок про те, що транскордонне співробітництво фундаментально не є продуктом європейської інтеграції, а характеристики її реалізації формуються потребами, спочатку відмінними від тих, які сформували механізм європейської інтеграції та спонукали європейські уряди створювати більшу інституціоналізовану єдність. Іншими словами, відносини між адміністративними органами, які керують транскордонним співробітництвом (фонди, асоціації, неурядові організації, залежно від правового статусу), і, з одного боку, наднаціональними організаціями, такими як Європейська Комісія та, з одного боку, з іншого боку, національні уряди мають іншу природу. Отже, сприйняття влади наднаціональних органів інституціями транскордонного співробітництва характеризується певним ступенем неупередженості через певну, хоч і дедалі звужувальну, автономію їхнього організаційного чи інституційного мислення, яке в У свою чергу, це результат згаданого вище аналізу генеалогії транскордонного співробітництва як процесу, незалежного від європейської інтеграції на фундаментальному рівні.

Відомо, що процес європейської інтеграції відбувався на двох рівнях – горизонтальному, який проявляється у територіальній експансії низки залучених акторів, та вертикальному, який, у свою чергу, передбачає розвиток внутрішнього набір нормативних документів та інструментів, які дозволяють поглибити та диверсифікувати взаємодію у все більшій кількості сфер і в більшому обсязі. Синхронна робота інтеграції на цих двох рівнях з часом призвела до встановлення механізму інституційної інерції інтеграційного процесу, який можна визначити як набір процедур і нормативних напрямків, визначених органами Союзу, які підвищують сприйнятливість як самих наднаціональних органів влади, так і держав-членів до подальшої інтеграції, що робить спосіб репрезентації такого явища рефлексивним і посилює динаміку його втілення в просторі та часі. Це означає, що на сучасному етапі європейська інтеграція є практикою, яка пройшла через етапи виникнення, становлення та продовження, але крім цього, вона також слугує інструментом для репрезентації деяких явищ чи процесів, які запускаються компетентними інституціями. і які легітимізують їхній владний статус. Таке тлумачення є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє розглядати процес європейської інтеграції не як результат діяльності та цілеспрямованих зусиль певних суб'єктів, не як досягнення чи завершений акт організаційного будівництва, а як щось що породжує цю діяльність, як джерело самої концепції, як детермінанта, яка задає саму можливість появи умов, необхідних для реалізації різноманітних проектів.

Таким чином, з наведених вище висновків ми бачимо, що ряд єврорегіонів як форм транскордонної співпраці виникли поза контекстом європейської інтеграції як механізми, призначені для гармонізації адміністративних порядків і процедур для сприяння співпраці між прикордонними регіонами. різні країни Європи [3]. Така особливість їх походження визначила особливості їх організаційної структури та функціонального призначення [4]. Тим не менш, як інституції, єврорегіони, такі як Єврорегіон Маас-Рейн (далі - EMR), виникли в контексті європейської інтеграції, і зараз вони майже повністю включені в програми ЄС [1]. Отже, ці інституції, з одного боку, діють як дистриб'ютори та промоутери європейської інтеграції як практики на своїх територіальних та юрисдикційних територіях, а з іншого боку – як організми з внутрішнім організаційним генезисом, який принципово відрізняється від історії розвитку ЄС. ; тому спосіб, у який інституції єврорегіонів сприймають владний вплив наднаціональних органів, характеризується певним ступенем автономії, насамперед через те, що підтримання інтеграційного дискурсу, його експлікація та трансплантація в загальне соціальний дискурс регіонів дозволяє їм позиціонувати себе як виробників влади замість органів ЄС, таким чином легітимізуючи регіональну інтеграцію як практику в очах як населення єврорегіонів, так і інституцій ЄС.

Саме тут зосереджено головний фокус дослідження. Існують дослідження, присвячені аналізу феноменології та діяльності єврорегіонів, їх структурі та інституційній організації, особливостям їх функціонування, практичним результатам їх діяльності, перспективам розвитку. Одним із досліджень, яке є найближчим до цього дослідження з точки зору предметної області, яку воно намагалося вивчити, є стаття Кетрін Макінтош, де вона досліджує, як ЕМВ «візуалізується» та «бачиться» різними залученими акторами (EMR Stichting, Interreg, єврорегіональне населення)». Посилаючись на фуко-діхотомію *savoir/pouvoir* (знання/влада), Макінтош робить великий наголос на візуалізації ЕМЗ через образи, карти, символи, приділяючи порівняно менше уваги тексту, хоча певною мірою задіяний текстовий дискурс. Вона робить висновок, що існує значна проблема EMR, яка страждає від недостатньої видимості його мешканцями, і, отже, дискурс, який він створює, повинен підвищувати обізнаність населення про його діяльність.

Отже, те, що ще недостатньо завершено в цій предметній галузі, – це дослідження того, як інституції єврорегіонів легітимізують свій владний статус в очах власного народу та органів ЄС, продукуючи дискурс інтеграції та поміщаючи його в сферу дії свою прикладну діяльність. Така перспектива дозволяє зовсім по-іншому поглянути на загальний процес регіоналізації, що пояснюється в цьому контексті зростанням впливу єврорегіонів через збільшення їх повноважень і ролі, яку вони відіграють в об'єднанні спільнот, що проживають у різних регіонах. національні правопорядки. Таким чином, процес регіоналізації має чітку внутрішню структуру влади, представлену

різними агентами (установами, організаціями, профспілками, бізнесом, лобістами тощо) та взаємодією між ними у формі співпраці, сприяння, діалогу, конфронтації, конкуренції тощо. Як і будь-яке джерело влади, процес регіоналізації розкриває відносини конкуренції між різними акторами, які прагнуть легітимізувати свій владний потенціал як через юридичну ідентифікацію, так і через здійснення певної діяльності.

Щоб з'ясувати мету цього дослідження, слід підкреслити, що мова не йде про поверхневий показ владної структури процесу регіоналізації, який виражається, наприклад, у підпорядкуванні деяких організацій, які діють від імені євро регіонів, до місцевих органів влади і, відповідно, до національних урядів чи наднаціональних органів ЄС, які самі по собі є виробниками дискурсу багатогалузевої інтеграції та підтримують тісні стосунки з національною владою. Навпаки, метою цієї роботи є ретельний аналіз структури влади процесу регіоналізації з точки зору рецепції євро регіонами євроінтеграційного дискурсу та його інтерпретації для публічного клієнта. Сам перехід від рецепції до інтерпретації, доступний у текстах, що обрамляють політичний курс євро регіонів, дозволяє нам зрозуміти, як бачать самі євро регіони

- процес регіоналізації/інтеграції,
- роль європейських наднаціональних інституцій у цьому процесі,
- власну роль у цьому процесі,
- шляхи та засоби посилення цієї ролі.

Ці чотири аспекти зрештою характеризують те, як інституції євро регіонів бачать структуру влади процесу регіоналізації та як вони змінюють її на свою користь через легітимізацію свого статусу та захист своїх інституційних інтересів. Головним інструментом для забезпечення такої легітимації для них є забезпечення вичерпного та всебічного представлення інтеграції/регіоналізації як дискурсу, який вони реалізують, а спосіб, у який мова цих інституцій набуває виразної форми в їхніх політичних текстах, дозволяє їм здійснити цю репрезентацію, і таким чином визначити, як споживачі цього наративу (населення євро регіону, адміністративні органи прикордонних регіонів, що утворюють певний євро регіон, наднаціональні структури ЄС тощо) сприймають інституції євро регіонів.

Цей аналіз дискурсу було проведено на тему «EMR2020: майбутня стратегія для Європейського регіону Маас-Рейн». Стратегія EMR2020 — це політичне бачення того, як фонд EMR, відомий як Stichting, бачить подальший розвиток євро регіону як просторової реальності, втіленої в різноманітних адміністративних комунікаціях між елементами його складових частин. З іншого боку, це бачення формує набір вимушених упереджень або рамок, які в наступні роки обмежуватимуть розвиток EMR як правової інституції, яка здійснює певний ступінь влади над цим простором. Цей дуалізм просторових і правових аспектів допомагає забезпечити цілісність трансформації ЕМВ як міцного явища, що робить розвиток

еврорегіону керованим і регульованим. Таким чином, стратегія EMR2020, якщо її анатомізувати за допомогою дискурсивного аналізу, може пролити світло на те, як Стіхтінг бачить структуру влади процесу регіоналізації в короткостроковій перспективі, і може визначити роль, яку цей орган може взяти на себе для трансформації цієї структури.

Методологія. Для досягнення мети цього дослідження було прийнято рішення обрати метод дискурсивного аналізу в тих істотних рисах, які були навіяні роботами французького філософа Мішеля Фуко, включаючи категорії та основні постулати дослідження дискурсу як джерела певних дисциплінарних практик, спрямованих на розкриття відносин домінування та підпорядкування, контролю та санкціонування певних типів поведінки, оскільки через спеціальний аналіз тексту (Стратегія EMR2020) вони можуть виявити, про які дискурси йдеться, які практики представлені як законні, які способи демонстрації владного потенціалу засобами мови та перетворення знань (*savoir*) на владу (*puvoir*) були обрані для даного політичного документа *Stichting*.

Детальний посібник щодо проведення аналізу дискурсу відповідно до принципів філософії М. Фуко було взято з дослідження британського вченого Карлі Вілліг, де вона пропонує процедуру, що складається з шести кроків, як проводити аналіз дискурсу. Сам французький філософ не схематизував дослідження дискурсу для прикладних досліджень у галузі соціології, політології чи психології, і сама практика проведення аналізу дискурсу на основі основних ідей Фуко для таких цілей розширилася як якісна методологія в наукових дослідженнях лише з кінця 1980-х років.

Отже, ось основні частини аналізу дискурсу з поясненням того, наскільки вони утилітарні з епістемологічної точки зору:

1) Дискурсивні конструкції:

- визначення об'єктів дискурсу,
- з'ясування способів їх вбудовування в текст [10].

2) Дискурси:

- виявлення зв'язків між конкретною об'єктною конструкцією та ширшими дискурсами, в яких розгортається дія [10].

3) Орієнтація на дії:

- з'ясувати, які функції виконує виробник тексту, конструюючи об'єкт саме таким чином і в цьому конкретному дискурсі,
- висновок про те, яка версія реальності можлива через постулювання дискурсу таким чином, як це робить виробник тексту [10].

4) Позиціонування:

- дослідження того, як суб'єкти дискурсу локалізовані в «структурі прав і обов'язків» щодо виробника тексту,
- простежити, з яких початкових умов суб'єкти дискурсу здійснюють виробництво чи приймають його прийом, тобто як

вони визначають, хто користується владою, а хто їй підкоряється [10].

5) Практика:

- з'ясування того, які типи поведінки дозволені цими дискурсивними конструкціями,
- з'ясування того, які можливості відкриваються перед суб'єктами дискурсу, а які – під забороною,
- роз'яснення того, як практика впливає на легітимність і статус виробника тексту та підтримує дискурс, у межах якого виробник контролює належне сприйняття своєї влади реципієнтами дискурсу.

6) Суб'єктивність:

- визначення наслідків розміщення суб'єктів у слотах певних якостей,
- пошук того, що можна «відчути, подумати та пережити з різних позицій суб'єкта».

Важливою перевагою проведення дискурс-аналізу за допомогою Стратегії EMR2020 є сам тип документа, оскільки в наративному тілі тексту закріплено єдність трьох часових вимірів – минулого (через наявність ретроспективного звернення до вже досягнуті результати), теперішнє (діагностика поточного стану справ) і майбутнє (постановлення цілей, намірів, векторів подальшого розвитку). Через те, що різні способи діяльності представлені таким всебічним чином, аналіз дискурсу цього документа стає складним, що компенсує відсутність множинності текстів, які породжують владний дискурс, але все ще не були обрані для цілей цього дослідження.

Ще однією перевагою Стратегії є спосіб внутрішньої побудови контенту. У таких документах ми бачимо чіткі демаркаційні лінії між дискурсами, в рамках яких конструюється об'єкт у вигляді певних сфер діяльності – економіки, культури, політики тощо. Це робить аналіз дискурсу зручнішим для дослідника.

Третя перевага такого документа полягає в тому, що він дає можливість розгорнути перспективу та розробити основу для прогнозування щодо заявлених цілей дослідження. Висновки про наміри інституцій ЕМР розширювати співпрацю, наприклад, у сфері громадської безпеки, порівнюючи з реальними тенденціями, можуть слугувати відправною точкою для прогнозування розвитку ситуації у цій сфері на більш перспективу. всеосяжний часовий масштаб (проте, цей аспект не входить до завдань цього дослідження).

I. Об'єктом дискурсу в цьому документі є транскордонне співробітництво, яке адміністративно та територіально втілено в EMR як специфічну інституційну та просторову реальність. Особливістю трактування транскордонного співробітництва, що визначає організацію та характер його

побудови, є те, що його оточує позитивний наратив. Транскордонне співробітництво розглядається як щось, що прагне встановити єдність у різноманітності («повільний, але впевнений пошук єдності в різноманітності»), яке набуває різних форм, від «транскордонних домовленостей», які покращують життя людей євро регіону до партнерства, яке «відкриває нові можливості»; асоціюється також із отриманням чогось бажаного («різноманітні вдосконалення і численні успіхи»); транскордонне співробітництво також діє як «єдиний» механізм «транскордонного співробітництва», який усуває перешкоди для «сталого, розумного та інклюзивного зростання»; це те, що піднімає питання сталого розвитку («транскордонні ініціативи в усіх сферах висунуть поняття стійкості на перший план»).

При цьому невід'ємною частиною є мета реалізації транскордонного співробітництва, а саме подолання розбіжностей між складовими євро регіону та усунення бар'єрів, що окреслюють межі для прояву та фіксації цих розбіжностей. реальності транскордонного співробітництва. Ось чому в тексті багато посилань на «транскордонні проблеми» («субрегіони об'єднали зусилля в Stichting EMR для вирішення транскордонних проблем») та «перешкоди», які породжує співпраця («і можливості, і об'єкти перешкоди, які впливають із ефективного транскордонного європейського співробітництва, спершу виникають у прикордонних регіонах і там відчуються найбільше») та «транскордонні бар'єри». Крім того, транскордонне співробітництво практично формалізовано в ЄМР як інституційно-територіальне утворення, тому воно міцно увійшло в євроінтеграційну практику та є її взірцевим стандартом («подаючи приклад євроінтеграції» та будучи «реалістичний показник європейської інтеграції»).

У результаті утворюються чотири дискурсивні конструкції:

1) транскордонне співробітництво як форма взаємодії/партнерства, яка відкриває нові можливості в різних сферах використання, сприяє успіху та покращенню умов життя населення та забезпечує стійке зростання;

2) транскордонне співробітництво як втілення єдності в різноманітності;

3) транскордонне співробітництво як інструмент подолання бар'єрів і перешкод та уніфікації адміністративних практик на певній території, що загалом створює проблему для повного розкриття всього потенціалу взаємодії;

4) транскордонне співробітництво як рушійна сила і, за сприятливих умов (наприклад, у випадку EMR), як модель для оцінки успіху всієї європейської інтеграції.

I. Об'єкт конструюється в рамках ширших дискурсів, які визначають форму та спосіб його вбудовування в текст; тим не менш, об'єкт виступає не стільки як явище, скільки як експлікація явища засобами мови. Локалізація об'єкта в межах певного дискурсу визначає горизонт, у межах якого його інтерпретація демонструє потужний вплив, спроектований Stichting.

Будівництво об'єкта як єдиного партнерства, що сприяє покращенню життя людей і забезпечує стійке зростання, включає його в економічний дискурс. Партнерство є одним із ключових термінів, які тлумачать відносини між акторами як такі, що розвиваються на взаємовигідній основі та структуровані наявністю взаємного інтересу до такої взаємодії. «Умови життя» стосуються аналізу основних особливостей соціально-економічного розвитку євро регіону, а також порушують питання працевлаштування («транскордонне навчання та вакансії», «транскордонні служби працевлаштування», «між - прикордонне співробітництво в творчих і дефіцитних професіях»), збір даних ("орієнтовані на сектор транскордонні дані"), мобільність і комунікація ("те, що також необхідно, це заохочувати транскордонні поїздки на роботу в Євро регіоні", «проекти транскордонної мобільності», «транскордонний рух», «транскордонне сполучення регіональних залізничних мереж»), підприємництво («транскордонне підприємництво та техн.

передача нологій», «транскордонне підприємство та обміни та створення мереж між підприємствами»), сталий розвиток («транскордонне управління навколишнім середовищем та ландшафтом», «транскордонний обмін інформацією та передовим досвідом у сфері енергоефективності та виробництва енергії). або матеріаловіддача»). Таким чином, вбудовування об'єкта в цей дискурс уможливорює його розкриття через використання економічних категорій, що ставить його в конотаційне поле стабільного економічного зростання.

Побудова об'єкта як єдиного, що забезпечує єдність у різноманітності, оголює зв'язки, які пов'язують об'єкт із ширшим культурним дискурсом. Цей зв'язок проявляється через цілеспрямоване згадування проблеми взаєморозуміння з точки зору мови («мовні бар'єри»), представлення ЕМП як «перехрестя різних мов, культур і ландшафтів», залучення аспект іміджу регіону як різноманітного набору відмінних рис та «регіональної ідентичності» та через твердження про необхідність «створення єдиного євро регіонального бренду», який може бути інструментом проектування м'якої сили.

Конструювання об'єкта як інструменту подолання транскордонних перешкод і бар'єрів розміщує його в рамках ширшого правового дискурсу, оскільки в його межах відбувається уніфікація, синхронізація або розміщення адміністративних процедур, правил, наказів, мають місце режими діяльності компетентних органів. У сфері медицини цей підхід описується формулюванням, яке відсилає нас до «виїзду за кордон для отримання медичної допомоги», стосується доступу до «транскордонних медичних послуг», до проведення «транскордонних профілактичних кампаній». Що стосується діяльності правоохоронних органів, то йдеться про транскордонне співробітництво між відповідальними службами громадської безпеки, порушуючи питання співпраці та обміну інформацією в надзвичайних ситуаціях («співпраця та обмін інформацією у разі катастроф і серйозні аварії

в прикордонних регіонах)), спільне розслідування «транскордонної злочинності». Тому будь-яка надзвичайна ситуація, яка потребує термінових дій та синхронізації формальностей і правових процедур по обидва боки кордону, ставить питання транскордонного співробітництва як об'єкт правового дискурсу.

Структурування об'єкта як такого, що є «моделлю» та «рушієм» європейської інтеграції, впроваджує його в дискурс політичного управління, який відзначається наявністю лінії міркувань щодо того, як ЕМЗ пов'язано з обома національними урядами та наднаціональними органами, зокрема шляхом обміну досвідом з іншими «прикордонними регіонами» щодо адвокації їхніх рецептів подолання транскордонних бар'єрів «на рівні ЄС» та представлення їхніх спільних інтересів у різних європейських організаціях (« Комітет регіонів, Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЕВР), Асоціація європейських регіонів, Transfrontalière Mission Opérationnelle (МОТ)»).

III. Розміщення об'єкта в рамках економічного дискурсу в описаному вище конструктивному форматі дозволяє виявити, як суб'єкти приписують або приписують відповідальність, яка є невід'ємним елементом демонстрації їхніх владних прагнень. У розділі «Економіка та інновації» Стратегії дискурсивні конструкції, які формують читацьке сприйняття об'єкта, здебільшого охоплені безособовими реченнями та спонукальними виразами, спрямованими на мобілізацію ентузіазму референтів тексту:

- «традиційні сектори також повинні заохочуватися»,
- «політика сприяння кваліфікованим професіям [...] повинна активно проводитись»,
- «потрібно заохочувати транскордонні підприємства, а також обміни та створення мереж між підприємствами»,
- «також слід докладати зусиль для посилення сили Єврорегіону»,
- «проте все ще слід заохочувати промислове застосування цих знань»

Використання цієї мови свідчить про те, що Stichting має тенденцію покладати відповідальність за заходи, які мають бути вжиті, на інші організації, яких він призначає пізніше, тоді як сам бере на себе відповідальність за порушення цього питання та виконує процедуру протиставлення свого функціонального призначення цілі тих органів, які перебувають поза його прямим правлінням, що зображує Stichting як неупередженого, а отже, справедливого поборника, який закликає змінити ситуацію та досягти кращих соціальних результатів.

«Stichting Euregio Meuse-Rhine не було створено для сприяння економіці, але є численні регіональні, місцеві та транскордонні установи та мережі, які роблять це, і Stichting сподівається об'єднати їх, створити синергію між ними та взяти на себе ініціативу. у спільному просуванні та підтримці інноваційних ідей».

У розділі «Цілі та дії» перераховано багато заходів, спрямованих на підтримку «діалогу», «співробітництва», «угод про партнерство між

інституціями знань», заходи щодо реалізації транскордонних інноваційних проектів між підприємствами, консультації з організацій Єврорегіону («Торговельні палати, спілки, асоціації роботодавців»), що дозволяє Stichting справляти враження про себе як про агента впровадження конструктивних практик, що протиставляє його субрегіонам як частинам Єврорегіон, оскільки, за словами Stichting, вони уповільнюють темпи впровадження його ідейних інновацій («вони все ще дуже зосереджені на собі, коли йдеться про бізнес-інфраструктуру та комунікацію про відповідні місця для бізнесу») [11]. Відмінності в економічному розвитку між субрегіонами та їх зосередженість на собі дають Stichting підстави розглядати їх як виробників контрдискурсу інтеграції/регіоналізації, водночас наголошуючи на ініціативах, з якими Stichting себе асоціює, у зокрема «Стимули для транскордонних кластерів для малих і середніх підприємств (GCS), проект TeTRRA (передача технологій), набір працівників у сільській місцевості (www.technologieatlas.eu), кластер Towards Top Technology (TTC)», розширює масштаб внеску Stichting у процес регіоналізації.

Іншим способом самоідентифікації Stichting як центру влади є апеляція до амбіцій, що слугує засобом переконання публічного клієнта в лідерському потенціалі та сміливості виробника тексту. Транскордонне співробітництво було названо таким, що «може сформувати основу єврорегіональної логістичної спільноти, яка є провідною в Європі та, можливо, в решті світу» [11]. Це речення вказує на те, що Stichting наголошує на придбанні лідерської позиції в EMR, що перекладається як амбіція, яка таким чином стає джерелом визнання потужного потенціалу Stichting.

У розділі «Територіальний аналіз» побудова об'єкта як набору кількісних і якісних даних дозволяє нам включити його в дискурс політичних стратегій, які розглядають моніторинг і контроль даних як життєво важливу частину політичного планування. Через таку конструкцію Stichting як інституція делегує контроль і моніторинг, що є проявом його владного впливу, на процедуру територіального аналізу, зокрема в «угоді щодо збору та аналізу даних», яка має бути підписана між суб'єктами, які здійснюють діяльність в EMR. Цікаво, що існує також контраст між наднаціональними програмами та ініціативами EMR:

«У минулому транскордонні дані, орієнтовані на сектори, збиралися в рамках різних програм і проектів INTERREG. Однак, щоб забезпечити доступність даних для територіального аналізу в Єврорегіоні Маас-Рейн, потрібен активний і довгостроковий моніторинг, тобто послідовний збір і аналіз якісних і кількісних даних, корисних для підготовки, реалізації та оцінки політичних стратегій».

Ця антитеза дає змогу підкреслити ініціативу Stichting і, отже, інтерпретувати цю функцію як таку, що має на меті залучити громадського клієнта та отримати визнання його керівної ролі.

У розділі «Ринок праці» Stichting бере на себе відповідальність, коли заявляє, що своєю діяльністю компенсує брак потенціалу регіонів-партнерів, де міг би бути ідеальним:

«Оскільки регіони-партнери EMR не мають компетенції діяти в таких сферах, як оподаткування та соціальне страхування, ініціатива Stichting EMR повинна обов'язково зосереджуватися на аналізі перешкод, пов'язаних з кордоном, адвокації та наданні інформації».

У розділі «Сталий розвиток» присутність практики євроінтеграції показана як всеосяжна та відмінна від стратегічного порядку денного самого EMR – «більшість регіонів працюють окремо, а проекти на рівні ЄС зазвичай запускаються через Програма INTERREG (приклади включають SUN, транскордонне управління ландшафтом і природою), а не через стратегічний порядок денний Stichting EMR» [11]. Це вказує на те, що Stichting бачить внесок практики європейської інтеграції, в даному випадку представлений програмою INTERREG, невідповідним до стратегічних прагнень самого EMR, що дозволяє Stichting відмежуватися від наднаціональних інституцій, які виробляти та нав'язувати таку практику. Отже, у рамках цього дискурсу Stichting знімає відповідальність і перекладає її на субрегіони та ЄС.

З точки зору дискурсивних конструкцій, які вставляють об'єкт у культурний дискурс, механізми консолідації владного потенціалу Stichting за своєю природою подібні до механізмів економічного дискурсу, тобто відповідальність Stichting пояснюється засобами модуляції реальності. , зокрема, через ініціативи та заходи, які він декларує для підтримки досягнення мети створення надійного іміджу та бренду для EMR. Опорними категоріями в цьому контексті є «унікальна ідентичність», «бренд», «імідж регіону», «впізнаваність».

«Краща координація та просування заходів може покращити транскордонне сприйняття та обізнаність, а також підвищити імідж регіону як всередині, так і ззовні».

Stichting зміцнює свій авторитет, підкреслюючи деякі успішні проекти, які він реалізував, але головною особливістю, яка сприяє розкриттю присутності Stichting у реалізації загальної мети в культурній сфері EMR, є включення обох суто єврорегіональних ініціатив та організації («Фонд Європейської столиці культури Маастрихта та EMR VIA) 2018, єврорегіональний фонд Stichting EMR для підтримки невеликих соціальних і культурних проектів») та ті, що походять з ЄС, прийняті наднаціональними органами («RegioTheater & RegioDance INTERREG project»), а також ті, які просуваються вперед через міжрегіональні рамки («Культурна робоча група Асоціації європейських прикордонних регіонів (AEBR)».

Це дозволяє нам зробити висновок, що Stichting розподіляє відповідальність на трьох рівнях, але це належним чином пояснюється самим способом, яким він постулює головний виклик, який стоїть над EMR і служить основою для об'єднання його компонентів, а саме: «знайти правильний баланс між оцінкою своєї регіональної ідентичності,

просуванням сильних сторін своїх окремих регіонів-партнерів і використанням кожної можливості для створення цінності через транскордонне співробітництво». Перш за все, звертаючись до інструментів, які є в її розпорядженні для досягнення своїх цілей, а саме до «Євререгіонального фонду Stichting для підтримки невеликих соціальних і культурних проектів» та «Фундації Європейської столиці культури Маастрихта та EMR (VIA) 2018», Stichting може більш ефективно проявити свою силу в контексті євроінтеграції, оскільки якщо раніше питання фінансування проектів неодмінно стосувалося виключно органів ЄС, то тепер воно також (хоча і не виключно) спрямовується на організаційні. конституція EMR – сам Stichting, що суттєво підсилює ефект його потужної проєкції.

Локалізація об'єкта в рамках культурного дискурсу дозволяє структурі влади чітко окреслити вимір ідентичності інтеграції, який є складним вираженням відмінних характеристик субрегіонів. Кажуть, що «ці особливості значно підвищують якість життя в Євререгіоні, а також сприяють соціальній та культурній інтеграції». Парадокс цього відношення полягає в тому, що ці окремі ідентичності страждають від протилежної орієнтації векторів їхньої індивідуальної реалізації, які є взаємовиключними, оскільки збереження відмінних рис, утворених культурно-історичною спадщиною, протистоїть інтеграції як певна уніфікація модусів реальності, зокрема культурної. Тим не менш, у цьому твердженні ми маємо відсилання до загального постулату європейської інтеграції як єдності на засадах різноманіття, яке має передусім етнокультурний характер [1]. Тому, виходячи з культурних відмінностей, які є джерелом набуття одноманітності ідентичності, та апелюючи до вищезгаданого відношення, Stichting легітимізує свої вказівки як такі, що походять від європейських наднаціональних спільнотних інституцій і апіорі є ключовим репресивним органом. у сфері транскордонних взаємодій певної просторової території.

З точки зору формування «обличчя» EMR, Stichting як інституція, підтримуючи та аналізуючи транскордонне співробітництво, стає власником досвіду у сфері подолання транскордонних перешкод. Ця інституція має можливість поширювати ці знання на рівні ЄС і таким чином створити свій прецедент як «модель у масштабі всього ЄС». Ці знання, коли вони поширюються на інші євререгіони, стають формою здійснення владних повноважень Stichting через структурне заохочення інших учасників слідувати його курсу дій.

Твердження про те, що «Європейський регіон Маас-Рейн може зайняти сильнішу позицію, виступаючи в якості захисника або привертаючи увагу до інтересів усього регіону на рівні ЄС», дозволяє Stichting окреслити масштаби його потенційний вплив і, отже, досягти добровільного підпорядкування публічного клієнта його владному наративу. Щоб підкреслити це, у ньому згадується механізм представництва євререгіону в ЄС та його співробітництво з іншими євререгіонами з метою захисту та просування «євререгіональних тем» в органах ЄС через різні мережі («Комітет регіонів,

Асоціація європейських прикордонних регіонів (АЕБР), Асоціація європейських регіонів, Transfrontalière Mission Opérationnelle (МОТ) тощо). Як бачимо, в тексті відбувається акт протиставлення євро регіонів ЄС, але процес регіоналізації тим не менше передбачає вивільнення силового потенціалу, закладеного в практиці співпраці на рівні євро регіонів, в зокрема, EMR.

Конструювання об'єкта в правовому дискурсі шляхом демонстрації його здатності долати транскордонні перешкоди через уніфікацію процедур і правил, що втілюють адміністративну практику в субрегіонах – окремі національні правопорядки – дозволяє актуалізувати контекст інтеграції. Програма ЄС («INTERREG IV-A project EMRIC+») виступає фактором сприяння інтеграції в цій сфері, тоді як національне законодавство є перешкодою для досягнення цієї мети (через «значні відмінності в національних нормах і системах відшкодування»). У розділі «Мобільність та інфраструктура» Stichting зберігає ті самі переваги розподілу акцентів відповідно до ставлення до різних аспектів; фактично це визначає цілісність імплантації об'єкта в рамках правового дискурсу. Stichting перекладає відповідальність на фактор відмінностей у національному законодавстві субрегіонів («існуюча тримодальна інфраструктура та всі розробки в логістиці (навчання, працевлаштування, партнерства тощо) дуже зосереджені на місцевих та / або національному контекст. Як результат, можливості не використовуються повністю, і, звичайно, не з узгодженої точки зору EMR») [11]. Ці обставини ускладнюються чинником європейського законодавства, представленого «Білою книгою про транспорт Європейської комісії (березень 2011 р.), правовою базою для транс'європейських транспортних мереж (TEN-T, наприклад, Рішення № 661/2010/EU)» та інші, а також місцеві інновації, які впроваджуються на практиці в рамках ініціатив, підтриманих Stichting - «єв регіональний веб-сайт, що надає інформацію про громадський транспорт у регіоні (www.mobility-euregio.com), квиток Euregio, єв регіональний консультативний орган з питань логістики «gate4logistics». Тому в цьому контексті розбіжності в національному законодавстві субрегіонів неминуче перетворюють їх на виробників контрдискурсу, норми європейського законодавства подаються як пріоритетні, а ініціативи, які підтримує Stichting, зокрема коли він координує їх імплементація у вищезазначених сферах підкреслює особливий, конструктивний внесок, який Stichting робить таким чином, долаючи перешкоди, що виникають на перетині національного законодавства та законодавства ЄС. Водночас наголос на «численних адміністративних, культурних та правових перешкодах» дозволяє Stichting відмежуватися від випадків, коли співпраця показує слабкий ефект, що, з іншого боку, дає йому право звернутися до «Єв регіону». влади та служби з надзвичайних ситуацій» для більш тісної співпраці.

Включення дискурсних конструкцій у контекст інтеграції здійснюється в рамках порівняння різних рівнів управління в ЄС – національного/субрегіонального, наднаціонального та регіонального.

Пояснення невдач або проблем у тексті здійснюється через посилання на національний рівень («відмінності в законодавстві в межах прикордонного регіону є перешкодою для легкого та ефективного надання транскордонної допомоги», «основні відмінності в національних нормах та відшкодуванні системи все ще є величезною перешкодою» тощо), а також наднаціональний («більшість регіонів працюють окремо, а проекти на рівні ЄС зазвичай запускаються через програму INTERREG, а не через стратегічний порядок денний Stichting EMR»), тоді як зображення реальних умов у яке транскордонне співробітництво розвивається через перенесення на наднаціональний або міжрегіональний рівень; хоча існує тлумачення цього аспекту як позитивного (проект INTERREG IV-A EMRIC+) або нейтрального (Директива про права пацієнтів у сфері транскордонної медичної допомоги (2011/24/ЄС)), існує також негативна оцінка оскільки він був задуманий як перешкоджаючий повноцінній реалізації об'єкта в рамках певного дискурсу («існуюча тримодальна інфраструктура та всі розробки в логістиці дуже зосереджені на місцевому та/або національному контексті. Як наслідок, можливості не використовуються повністю, і, звичайно, не з узгодженої точки зору EMR»). Навпаки, Stichting висуває фактор інституційної підтримки транскордонної співпраці на перший план і забезпечує об'єкт дискурсу – транскордонну співпрацю – оточений конотаціями схвалення, підтримки, заохочення, визнання, таким чином. посилення ролі інституцій, пов'язаних з цією діяльністю, особливо самого Stichting.

«Стратегія EMR2020 дозволить Європейському регіону Маас-Рейн продовжувати показувати приклад європейської інтеграції».

«Ці особливості значно підвищують якість життя в Єврорегіоні, а також сприяють соціальній та культурній інтеграції».

«Прикордонні регіони є водночас лабораторією та рушієм євроінтеграції».

«Метою Європейського регіону Маас-Рейн є продовження сприяння транскордонному співробітництву та інтеграції в цій компактній, складній території».

«Прикордонний регіон Єврорегіону Маас-Рейн має потенціал стати зразковим регіоном щодо громадської безпеки».

«Європейський регіон Маас-Рейн може стратегічно представити себе як модельний регіон для ефективного використання ресурсів».

«Багаторічна співпраця в Єврорегіоні Маас-Рейн призвела до численних пріоритетних і пілотних проектів, які служать моделями в масштабі всього ЄС».

Подання транскордонного співробітництва в ЄМР як зразкової моделі відсилає нас до міжрегіонального контексту, оскільки передбачає наявність ряду подібних регіонів, а постулювання інтеграції як мети спирається, з точки зору її доцільності, на позиціонування вигоди як потенційного результату певної діяльності. Таким чином, Stichting перекладає відповідальність за невдачі в цій сфері на відмінності субрегіонів і надто

агрегований, а не індивідуальний підхід наднаціональних органів до потреб єврорегіонів, використовуючи заклики до реалізації мети інтеграції для розпалювання ентузіазму. публічного клієнта. Очевидно, це наповнює імідж Stichting закликом до лідерства.

IV. Визначаючи суб'єктні позиції, необхідно усвідомлювати, що основною метою цієї процедури є не розподіл ролей, які мають виконувати певні суб'єкти, а розкриття сутності тих вихідних позицій, які наділяють суб'єкта певними правами та обов'язками. і співвідносити його з іншими суб'єктами в процесі їх взаємодії в рамках дискурсу.

В економічному дискурсі дискурсивна конструкція фіксує наявність певних позицій суб'єктів, залучених до дискурсу. Субрегіони виступають у відповідній конструкції як партнери зі своїм індивідуальним економічним профілем, комерційними інтересами та можливостями, які зацікавлені в економічному зростанні («метою є створення нового зростання та робочих місць») [11]. Водночас вони займають позицію гравців ринку, які прораховують переваги транскордонного співробітництва («Субрегіони все ще надто зосереджені на собі, коли йдеться про бізнес-інфраструктуру та комунікацію про відповідні місця для бізнесу»). Stichting позиціонує себе в розвитку такого співробітництва між субрегіонами як посередника, який має сприяти підписанню та реалізації угод («угоди про партнерство між інституціями знань») і заохочувати співпрацю між учасниками («заохочувати транскордонні заходи та ініціативи, зокрема в транскордонних інноваційних проектах між підприємствами”).

З точки зору культурного дискурсу, позиції, репрезентовані відповідними конструкціями, дозволяють субрегіонам виступати як носії індивідуальної ідентичності, яка впливає з особливостей їхнього історичного розвитку («різні мови, культури та ландшафти»). Вони мають право зберігати свою самобутність і зміцнювати її, що, тим не менше, заважає створенню унікального обличчя, бренду всього ЕМР. Водночас їхня культурна специфіка є саме основою для створення спільного культурного бренду, який би відрізнявся від інших у всьому ЄС. Таким чином, Stichting ставить себе в позицію продюсера та промоутера ініціатив, спрямованих на посилення іміджевої складової саморепрезентації ЕМІ, спрямованих як всередину (для безпосередніх споживачів іміджу – населення єврорегіону), так і зовні - подолати культурний ізоморфізм, нав'язаний усім єврорегіонам практикою євроінтеграції. Зрештою, результатом має бути «транскордонне сприйняття та усвідомлення» з боку всіх сторін, залучених у цей дискурс.

«Головним завданням Stichting EMR є (...) покращити потік інформації та ініціювати спільні заходи, єврорегіональний характер яких має бути збережений».

Конструювання об'єкта в правовому дискурсі відкриває суб'єктам можливість репрезентувати себе в певному семантичному місці. У випадку субрегіонів вони діють як окремі (національні) правопорядки зі своїми «адміністративними формальностями», правилами, положеннями та

юридичною практикою. Відповідно, це створює необхідність їх гармонізації для більш ефективного транскордонного співробітництва. У цьому випадку Stichting є організатором партнерства, наприклад, «партнерства правоохоронних органів», яке, у свою чергу, має перетворитися на стійку мережу послуг, які мають надаватися на всій транскордонній території у швидкий і незалежний спосіб..

У дискурсі політичного управління субрегіони відіграють роль представників єврорегіональних інтересів і тем («єврорегіональних тем»), які виконують місію через свої національні офіси в Брюсселі та через роботу своїх посадовців, які складають бюрократичний механізм. наднаціональних органів ЄС. Таким чином, функція просування колективних транскордонних інтересів, що вкорінені в особливій реальності EMR, лежить на субрегіонах. Stichting позиціонує себе як тестову зону для широкого спектру транскордонної діяльності, що має збільшити його досвід у сфері інтеграції. Це також дозволить експортувати ці знання у формі підкріпленої досвідом практики до інших єврорегіонів, що автоматично зміцнить статус EMR та Stichting як його компетентної установи.

V. Існування конкретних позицій, які можуть займати суб'єкти дискурсу, дає нам змогу поглянути на те, який тип поведінки санкціонується цими позиціями, які можливості вони відкривають, а чого позбавляють, тобто які практики підлягають легітимації дискурсивні конструкції.

Для суб'єкта позиції партнерів з комерційними інтересами та економічним баченням законною практикою є ведення переговорів, узгодження початкових позицій, поступок і досягнення згоди («угоди про партнерство», «транскордонні підприємства та обміни та створення мереж між підприємствами). », «транскордонні інноваційні проекти між підприємствами (як МСП, так і творчою та виробничою галуззю)), оскільки це саме те, що може допомогти їм оптимізувати транзакції, які, як правило, перетинають кордони в межах окресленої просторової та адміністративної зони, яка називається «EMR» та досягти «економічного зростання» («спільний розвиток і просування в єврорегіональному масштабі, метою якого є збільшення доданої вартості для окремих субрегіонів») [11]. Практика, яка є легітимною для суб'єктної позиції посередника (Stichting) полягає в налагодженні зв'язків між різними «партнерами», які сформували б надійну мережу взаємодії між ними («Stichting Euregio Meuse-Rhine не було створено для просування економіки, але існують численні регіональні, місцеві та транскордонні інституції та мережі, які роблять це, і Stichting сподівається об'єднати їх, створити синергію між ними та взяти на себе ініціативу у спільному просуванні та підтримці інноваційних ідей»).

Суб'єктна позиція, яка представляє субрегіони як носіїв окремої ідентичності, виправдовує практику пошуку балансу між кількома вимірами їхньої самоідентифікації в культурному сенсі, використовуючи можливості, які надає феномен транскордонної співпраці (знайти «правильний баланс між оцінкою своєї регіональної ідентичності, просуванням сильних сторін

окремих регіонів-партнерів і використанням кожної можливості для створення цінності через транскордонне співробітництво»). Так вони зберігають свої особливості, забезпечуючи при цьому існування спільного іміджу всього регіону. Як промоутер ініціатив у цій сфері, Stichting уповноважує сприяти заходам і подіям, спрямованим на розвиток «унікальної ідентичності» або власного «бренду» для EMR за допомогою даного дискурсу. Ця практика передбачає певні очікування щодо субрегіонів, зокрема толерантність до відмінностей, сприйняття різноманітності як переваги євро регіону, готовність запропонувати свою культурно-історичну спадщину як складову бажаного загального іміджу ЄМР.

Для суб'єктної позиції різних правопорядків, які є наборами норм, інструкцій і правил, встановлених на національному рівні, практика, яка заохочується в рамках даної дискурсивної конструкції, є практикою, яка вимагає формування стабільних мереж взаємодії між окремими органами, що сприяє підвищенню «ефективності та результативності» різних офісів, чийі послуги є життєво важливими для населення («тісніша співпраця між владою Євро регіону та службами надзвичайних ситуацій щодо контролю ризиків та управління кризовими ситуаціями»). Суб'єктна позиція організатора партнерства передбачає практику об'єднання суб'єктів EMR («компетентних органів») для забезпечення стратегічних цілей, проголошених Stichting.

Суб'єктна позиція представників євро регіональних інтересів, у свою чергу, передбачає легітимізацію реалізації інтеграції як практики. У реаліях регіону ця практика конкретизується через окреслення ключових кроків і рішень, які можуть усунути численні розбіжності, що існують у кожному з субрегіонів, зокрема через використання інструментів, наданих наднаціональним центром у Європі («INTERREG IV, Директива» про права пацієнтів у транскордонній медичній допомозі (2011/24/ЄС), Біла книга Європейської комісії про транспорт (березень 2011) тощо).

«Існуючі партнерства та мережі [...] вже мають міцну основу в Європейському регіоні Маас-Рейн і будуть тільки зближуватися та ставати більш інтегрованими».

«Прикордонні регіони є водночас лабораторією та рушієм євроінтеграції».

Варто зазначити, що успішне впровадження такої практики формує певний стандарт, модель для інших євро регіонів, про що йдеться в документі; отже, ця практика у формі прикладного досягнення фактично підтримує себе та дозволяє Stichting дозволити конвенцію про продовження тестування різноманітних заходів, які задумані як каталізатори інтеграції. Така демонстрація практики вимагає від публічного замовника відкритості до різноманітних експериментів і готовності до подальшої інтеграції у спільний євро регіональний простір, окреслений зовнішніми кордонами субрегіонів.

Висновки. Стратегія EMR2020, яка поєднує ретроспективне бачення транскордонного співробітництва в рамках Європейського регіону Маас-Рейн, оцінку поточного стану взаємодії та постулювання завдань і завдань на

майбутнє, досліджене в традиції аналізу дискурсу Фуко , розкрив особливості того, як інститут транскордонного співробітництва в EMR (Stichting) стосується структури влади процесу регіоналізації в ЄС, проливши світло на чотири основні аспекти, якими суттєво характеризується це бачення.

По-перше, євро регіон як інституція розглядає процес регіоналізації як поступове наближення до бажаного стану якщо не ідентичності, то принаймні атрибутивної єдності, що виражається у встановленні єдиної транскордонної реальності, де немає розмежування між різними. різні економічні системи, адміністративні практики та культурна ідентичність.

По-друге, євро регіон як інституція бачить у наднаціональних органах не джерело, а несучі структури процесу регіоналізації, які фактично втілюються у тому, як наднаціональний центр здійснює фінансування євро регіональних ініціатив через програми INTERREG. Водночас семантичні конструкції, у які закладено інтеграційний дискурс, спонукають критикувати владу ЄС за надто агрегований підхід до фінансування євро регіональної політики та ігнорування стратегічного порядку денного окремих євро регіонів.

По-третє, євро регіон як інституція визначає свою роль у процесі регіоналізації як фундаментальну, оскільки він юридично уповноважений формулювати транскордонні інтереси та цілі, роблячи їх моделлю для досягнення суб регіонами шляхом тісної співпраці та інтеграції. Водночас його здатність розширювати лінії зв'язку між різними органами суб регіонів (компаніями, установами, місцевими органами влади) та різними рівнями управління в ЄС – суб регіональним (місцеві органи влади), національним (уряд), наднаціональним (органи ЄС) та між регіональним (Асоціація європейських прикордонних регіонів) – ставить інституцію в лідерство в дискурсі регіоналізації, залишаючи наднаціональні структури та національні уряди в тіні.

По-четверте, завдяки публікації таких програмних документів, як стратегії, звіти, білі книги, євро регіон як інституція намагається отримати легітимізацію інтеграційних практик відповідно до бачення, яке він вважає таким, що пропонує статус влади. для Stichting, підтверджуючи його авторитет і значення та дозволяючи певну форму підпорядкування громадських клієнтів - місцевих громадян, компаній, державних установ - дисциплінарній практиці, яка в цілому визначає доцільність і відповідність функціонування євро регіону як інституції .

Наступні чотири аспекти в поєднанні дозволяють зробити наступний висновок: дискурс інтеграції, виробником якого в основному є комплекс наднаціональних органів ЄС, був прийнятий інституціями євро регіонів і присвоєний ними, що впливає не стільки від прямих заяв про такий стан речей, а від наративу, конотацій, дискурсивних конструкцій, які відображені в їхніх програмних документах і адресовані публічному клієнту; цей дискурс представлений там як досягнення чогось бажаного та вигідного для клієнта, а тому його артикуляція, яку здійснюють інституції євро регіонів, наповнює

їхню діяльність сенсом і застосовною функціональністю. Крім того, позиціонування субрегіонів як виробників контрдискурсу через притаманну їм відмінну індивідуальність, виражену у власному законодавстві, культурній спадщині, у різних особливостях соціально-економічного розвитку, а також позиціонування наднаціональних структур як тих, що встановлюють Можливості практичної реалізації певних інтеграційних ініціатив через фінансування чи пропонування універсальних, а не спеціально підібраних програм дозволяють інституціям єврорегіонів дистанціюватися від обох і закласти основу для зміцнення своєї репутації на основі власних ідей, бачень, дій.

Таким чином, завдяки використанню аналізу дискурсу Фуко, ці зв'язки влади та впливу між інтерпретацією процесу регіоналізації були виявлені, що слугує основою для висновку, що інституції єврорегіонів представляють свою діяльність як основну для цілей інтеграції; водночас останнє розуміється крізь призму транскордонного співробітництва, яке є традиційним способом культивування взаємодії між субрегіонами і принципово не пов'язане з тією версією інтеграції, яка, по суті, є дискурсом, виробленим у наднаціональному центр ЄС. Очевидно, ця розбіжність безпосередньо впливає на загальну причинність того, чому багато дослідників сумніваються в тому, чи належним чином можна назвати єврорегіони лабораторіями європейської інтеграції. Видається, що лише більша увага Stichting до версії просуваної ЄС інтеграції в документах ЄМР може дати досліднику підстави припускати, що практика транскордонного співробітництва в рамках єврорегіонів трансформується в практика всебічної євроінтеграції. У прикладі ЄМР таких підстав цього разу не виявлено.

Тема 5.

Започаткування «третього кола» інтеграції в ЄС

Розвиток європейської інтеграції носить широкий та багатовимірний характер. Можна констатувати поступовий вихід інтеграційних процесів у ЄС за межі традиційних і найбільш досліджених площин інтеграції – економічної та політичної, безпекової та адміністративної – та її розповсюдження до нових галузей, зокрема таких як соціальна політика, страхування, бюджетно-податкова політика тощо. Дана тенденція створює додаткові навантаження на систему ЄС та є структурним викликом сталості його конструкції. У свою чергу, просування інтеграційних процесів зумовлює значну актуальність політологічного осмислення їх логіки і закономірностей, а також наукового аналізу нових форм взаємодії та сфер, залучених до інтеграції.

Охарактеризувати розповсюдження євроінтеграційних процесів до «третього кола» (або «третьої сфери») напрямків інтеграції. У рамках досягнення цієї мети автор ставить перед собою такі завдання:

- дослідити становлення і перебіг інтеграції ЄС у сферах «III кола»;
- дати характеристику феномену «III кола» інтеграції ЄС;
- визначити вплив на розвиток ЄС в адміністративно-політичному та інституційному вимірах;
- окреслити основні сценарії подальшої поступу інтеграції у «III колі», в тому числі у контексті євроінтеграційних перспектив України.

Проблематика європейської інтеграції активно розробляється широким колом вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них слід згадати таких авторів, як О.І. Шнирков та Л.В. Ярова, що приділяють істотну увагу просуванню інтеграційних процесів у соціально-економічній галузі. П. Кларк глибоко досліджує тематику уніфікації страхового ринку ЄС. У своїх роботах Т. Мюллер обстоює тезу про розбудову «соціального стовпу» ЄС, чим робить помітний крок у бік осмислення інтеграційних процесів у даній сфері як важливої тенденції, що охоплює цілий ряд сфер інтеграції і регулятивних секторів ЄС. У свою чергу, на формування загальної дослідницької позиції автора справили вплив роботи таких науковців, як Р.О. Заблоцька, М.І. Марчук, Т. Шультен та інші. Позаяк, слід вказати, що у наявних дослідженнях питання інтеграції у галузях соціальної, тарифної, податкової, страхової політики не розглядаються у сумі, тобто як сукупність питань «III кола» інтеграції.

Поглиблення європейської інтеграції – це постійний процес, що характеризує Європейське Співтовариство як систему. У динаміці цей процес носить циклічний характер. По мірі кількісного нарощення взаємодій між різними елементами – державами-членами, національними та комунітарними інститутами, внутрішніми економічними та політичними акторами тощо –

ускладнюються відносини всередині системи європейської інтеграції, що, у свою чергу, формує запит на подальшу інституалізацію цих відносин, а отже і створення нових структур. У тематичному вимірі порядків денних інтеграційного процесу, просування взаємного зближення держав та взаємопроникнення економік закономірно стимулює «перетікання» інтеграції до нових сфер.

На наш погляд, можна умовно визначити в якості провідних такі історично пріоритетні сфери, або «кола» євроінтеграції, що сполучують у своєму складі низку тематично споріднених напрямів співпраці. На думку автора, першим таким колом стало співробітництво у галузі економіки: саме зі співпраці у тарифній, торгово-економічній та виробничій сферах розпочався процес становлення Співтовариства як такий. У якості другого кола можна виділити європейський діалог у зовнішньополітичній та безпековій галузях, а також, у більш широкому контексті, у вимірі урядування та формування комунітарного управлінського рівня і політик ЄС. Із розвитком Співтовариства в орбіту даного процесу було залучено й цілий комплекс питань, пов'язаних з функціонуванням важливих елементів економіки, держави та соціальної інфраструктури, зокрема таких як страхування, бюджетна, тарифна і соціальна політика. Дані сфери у сукупності можна виокремити як «ІІІ коло» європейської інтеграції, формування якого знаменує новий важливий етап у житті ЄС.

У якості основи «ІІІ кола» інтеграції автор розглядає зусилля з розбудови соціальної політики Співтовариства, підвалини якої було закладено у базових документах ЄЕС/ЄС, зокрема у Римському договорі 1957 р. Даний договір обумовлював соціальну компоненту євроінтеграції та передбачав, у тому числі, здійснення заходів з поліпшення умов життя і праці в Європі, гармонізацію соціальних систем Співтовариства, координацію політики держав-членів у таких сферах, як зайнятість, трудове законодавство, соціальне забезпечення, охорона праці, профспілки тощо. У той же час, доцільно зауважити, що на початковому етапі становлення Співтовариства соціальні питання були жорстко прив'язані до економічної проблематики та розглядалися майже виключно у розрізі трудових відносин.

Із плином часу соціальний вимір європейської інтеграції зміцнювався і конкретизувався. Так, у 1989 р. було ухвалено Європейську хартію фундаментальних соціальних прав робітників, якою встановлювалися такі принципи, як вільне пересування робочої сили, свобода вибору роботи та вільний доступ до служб зайнятості, курс на всебічне поліпшення умов праці і відпочинку, право на адекватне соцзабезпечення та захист, освіту, охорону здоров'я працівників, а також настанова на соціальний захист дітей, підлітків, осіб похилого віку та людей з обмеженими можливостями. Імплементация Хартії мала здійснюватися шляхом інкорпорації її норм до національного законодавства сторін під проводом Європейської Комісії [2], чим обумовлювалась особлива роль структур Співтовариства у проведенні відповідної політики та закладалися підвалини для подальшого переділу

повноважень між національною державою та комунітарними інститутами на користь останніх у цій галузі.

Слід зазначити, що по мірі поглиблення євроінтеграції відбувалося й поступове розповсюдження соціальної політики Співтовариства за межі трудових відносин, на яких традиційно робився основний акцент: комунітарні соціальні норми і політики починають регулювати не тільки трудові відносини, але й інші сфери суспільного життя. Так, ст. 2 Маастрихтського договору 1992 р. зафіксувала забезпечення добробуту громадян як одну з цілей ЄС та гарантувала ряд соціальних прав (зокрема, право на вільне пересування, права дитини тощо), що знаменувало вихід з початкової парадигми – розглядати соціальні питання як придаток до економічних.

Характеризуючи Маастрихтський договір в термінах становлення «III кола» інтеграції, необхідно вказати і на таку тенденцію. Запровадження економічного та валютного союзу, ініційоване договором, позбавило національні уряди низки монетарних та економічних важелів, що об'єктивно звузило формальну компетенцію та фактичну спроможність держав-членів з регулювання власної соціальної сфери та обумовило трансфер відповідних повноважень до комунітарного рівня управління [16, с. 78, 79]. Можна стверджувати, що даним кроком було закладено системний чинник подальшого розповсюдження інтеграційних процесів до сфер, які автор відносить до «III кола» інтеграції.

У даному контексті, Амстердамський договір істотно поглибив соціальний напрям комунітарного діалогу. Відповідаючи на запит, сформований згаданим скороченням здатності національної держави самотужки розв'язувати соціальні проблеми, Договір визначив досягнення високого рівня зайнятості як одну з цілей Союзу та заклав основи скоординованої комунітарної стратегії у даній сфері. Окрім того, документом встановлювався курс на покращення і гармонізацію умов життя і праці громадян Союзу, забезпечення їх належного соціального захисту, підтримання діалогу між працівниками та роботодавцями, стимулювання професійного розвитку кадрів та протидію соціальному виключенню [13, с. 37-38]. На погляд автора, важливим внеском Договору до процесу розбудови системи соціальної політики ЄС стала інкорпорація до комунітарного правового поля норм і соціальних прав, передбачених Європейською соціальною хартією 1961 р., укладеною в рамках Ради Європи.

Договір про функціонування ЄС 2007 р. (ДФЄС) додатково консолідував курс на поглиблення соціальної політики Союзу та окреслив важливі аспекти її реалізації. Згідно з ДФЄС, держави-члени та Європейський Союз спільно забезпечують проведення комунітарної соціальної політики. Договором передбачено розповсюдження спільної компетенції ЄС та держав-членів на такі сфери, як здоров'я працюючих та безпека робочого місця, соціальна безпека та захист робітників, умови праці, гендерна рівність у трудових відносинах тощо, а також встановлено

орієнтири комунітарної політики в галузях освіти, професійної підготовки, молоді та спорту.

Керівні засади соціальної політики ЄС сьогодення викладено у документі під назвою «Європейська основа соціальних прав», прийнятому Європарламентом, Єврокомісією та Європейською Радою 17 листопада 2017 р. Зокрема, постулюються такі ключові принципи, згруповані за трьома категоріями:

I категорія: рівні можливості та доступ до ринку праці²;

II категорія: чесні умови праці³;

III категорія: соціальний захист та включення⁴.

Порівнюючи дані положення з принципами і сферою застосування попередніх *aquis*, слід констатувати наявність значного прогресу в термінах конкретизації політики, набуття нею предметних і чітких форм, а отже і зміцнення комунітарних регулятивних важелів у даній галузі. Широта сфер, що регламентуються даним документом, ілюструє масштабність змін у європейській інтеграції в розрізі її розповсюдження на «III коло» ключових тем співпраці. Будучи ініційованою в якості додаткового виміру європейського співробітництва, що доповнював економічний аспект останнього в частині стимулювання працевлаштування, соціальна складова європейської політики перетворилася на самостійний її напрям.

Важливим інституційним елементом системи формування соціальної політики ЄС є Європейський соціально-економічний комітет (ЄСЕК), створений у відповідності до Римського договору в 1958 р. Метою цієї платформи є залучення до вироблення комунітарної політики представників бізнесу та громадянського суспільства, а також зміцнення соціального порядку денного Співтовариства. Наразі ЄСЕК є одним із впливових дорадчих органів комунітарного рівня влади, який щорічно готує від 160 до 190 позицій стосовно соціально-економічних аспектів проектів нових законодавчих норм ЄС [8]. В контексті «III кола» інтеграції, значення комітету полягає в тому числі і в його функції «мосту» між інститутами комунітарного та державного урядування, з одного боку, й громадським сектором, з іншого. Слід зазначити, що прямиий діалог з організованою

² Право на якісну та інклюзивну освіту і підвищення кваліфікації упродовж життя; гендерна рівність; рівні можливості у галузі працевлаштування, соцзахисту, освіти та доступу до товарів і послуг; право на соціальну підтримку та зміну кваліфікації та напряму кар'єри

³ Забезпечення безпечних та рівних умов праці; гарантування справедливої та адекватної плати за роботу; захист робітника при звільненні з роботи; підтримка соціального діалогу та залучення робітників до розробки та імплементації політики у галузі економіки, виробництва, трудових відносин тощо; розумний і сприятливий баланс між роботою та приватним життям; здорове і безпечне робоче середовище та захист даних

⁴ Право дитини на доступну ранню освіту та захист дитинства; право на соціальний захист робітників, включаючи самозайнятих; право на переваги, пов'язані з безробіттям та підтримку зусиль з виходу на ринок праці; гарантування мінімального доходу заради підтримання гідного життя; право на пенсію та ресурси, що дозволяють вести достойне життя у похилому віці; інклюзія людей з обмеженими здібностями; право на послуги з довгострокового піклуванні високої якості; забезпечення надання соціального житла бездомним та уразливим категоріям громадян; гарантування доступу до базових послуг – водопостачання, санітарних послуг, енергопостачання, транспорту, фінансових послуг та цифрової комунікації

громадськістю можна тлумачити, у тому числі, як прояв тенденції на вихід європейської інтеграції за межі державоцентричної парадигми, її безпосереднє перенесення до площини внутрішньосупільних взаємодій. На погляд автора, дана обставина супроводжує процес формування «III кола» питань інтеграції та може характеризуватися як одна з його визначальних рис.

Близько пов'язаною з соціальною політикою ЄС є політика у галузі зарплат і тарифів, яка становить один з помітних напрямів «III кола» інтеграції⁵. Даний зв'язок зумовлений історично обумовленим акцентом такої політики на вирішенні насамперед тих соціальних питань, що впливали з проблематики створення спільного ринку робочої сили, просування зайнятості та, відповідно, комунітарного регулювання сфери трудових відносин.

Перші три десятиліття існування Співтовариства були позначені наявністю широкого розмаїття тарифних політик у країнах-членах, що було зумовлено відмінностями у динаміці економічного розвитку і рівнях інфляції, а також застосуванням різних підходів до валютно-фінансового, кредитного та тарифного регулювання. Зокрема, упродовж 1970-х рр. темпи річного приросту середньої номінальної зарплатні варіювалися від 8,3% у ФРН до більш ніж 20% у державах Піренейського півострова (Іспанії та Португалії), що у чималому ступені віддзеркалювало інфляційні процеси у відповідних країнах. Ситуація у даній галузі почала змінюватися із поглибленням інтеграції та запуском валютного союзу на виконання Маастрихтських угод: з метою досягнення відповідності його критеріям держави-члени послідовно знизили інфляцію, унаслідок чого параметри приросту зарплат впродовж II половини 1990-х – 2000-х рр. у цілому зрівнялися, а номінальні значення зарплатних тарифів у різних країнах ЄС розпочали рух до взаємного зближення.

Слід підкреслити, що запровадження валютного союзу обумовило різке піднесення важливості тарифної політики у загальноєвропейському масштабі. З одного боку, унаслідок втрати урядами країн ЄС таких інструментів регулювання, як корекція курсу валют та встановлення кредитних ставок, зарплатно-тарифна політика набула функцію одного з провідних національних механізмів компенсування дисбалансів між державами-членами у сфері економічного розвитку. З іншого боку, як вважає автор, на комунітарному рівні значення тарифної політики полягало в її спроможності справляти безпосередній вплив на ключові макроекономічні показники ЄС, зокрема на інфляційні та дефляційні тенденції. Отже, зазначені чинники сприяли тому, що і на комунітарному, і на національному рівнях сформувалося усвідомлення необхідності координації державних політик у тарифній галузі та визначення ролі Співтовариства у цьому процесі.

⁵ Тут і далі йтиметься про зарплатні тарифи

Даний чинник зумовив становлення комунітарних систем, відповідальних за управління новим напрямком спільної політики. Так, починаючи з 1994 р. Рада ЄС щорічно видає Загальні керівні принципи економічних політик держав-членів та Співтовариства – юридично не зобов'язуючий документ, що містить рамкові рекомендації з широкого спектру питань економічної політики, в якому проблематика регулювання зарплатних тарифів посідає одне з чільних місць. Стаття 121 Договору про функціонування ЄС фіксує дану спрямовуючу роль Союзу та Ради як розробника конкретних положень даної політики [3, с. 97-98]. У свою чергу, 4 червня 1999 р. резолюцією Європейської Ради було прийнято Європейський пакт зайнятості, що приділяв значну увагу тарифному питанню. Зокрема, з метою забезпечення росту зайнятості в ЄС було передбачено організацію такої взаємодії між фіскальною, валютною та тарифною політиками, яка б взаємно зміцнювала ці складові. Окрім того, було зафіксовано курс на збалансовану тарифну політику, ув'язану із заходами щодо забезпечення цінової стабільності та створення робочих місць.

Вищезазначені настанови визначили рамки спільної політики у галузі зарплатні та сформували орієнтири для відповідних національних політик. Як можна переконатися, сама об'єктивна логіка процесів економічної інтеграції в ЄС та посилення ролі Співтовариства як центру прийняття рішень зумовила включення в орбіту комунітарного регулювання даного тематичного сегменту питань «III кола» інтеграції.

У той же час, розвиток інтеграції у цьому напрямку наразився на ряд гострих викликів.

Так, послідовні розширення ЄС у новому тисячолітті створили низку додаткових навантажень на всю систему євроінтеграції, у тому числі – на тлі спільної тарифної політики. Поява у складі Союзу ряду країн з показниками економічного розвитку, істотно нижчими за середні по ЄС, посилила актуальність економічної координації між державами-членами та Співтовариством у цьому аспекті та, у цілому, потребу у поглибленні інтеграційних процесів. Основний акцент на даному тлі було зроблено на просуванні політики зближення, яка передбачала, зокрема, стимулювання структурних перетворень, стимулювання зайнятості, а також розвиток трудових ресурсів у нових країнах-членах ЄС. Одним з підсумків зближення стало форсоване зростання зарплат у найменш економічно успішних країнах Союзу. Так, з січня 2009 по січень 2019 рр. середньорічні показники росту середньої зарплатні становили бл. 5% у Словенії, бл. 6% в Угорщині, бл. 7% у Чехії, Словаччині та Польщі, бл. 8% у Латвії та Естонії, бл. 10% у Болгарії та Литві та більше 11% – у Румунії. Для порівняння, в той же період у переважній більшості країн ЄС-15 дані показники коливалися у межах 2-3%, а у Греції були від'ємними (-2%).

Позаяк, незважаючи на певний прогрес, на даний момент зберігається чималий розрив у мінімальних зарплатах між країнами «старої» і «нової»

Європи: за даними Євростату, якщо в 9-ти центральних та східноєвропейських країнах-членах цей показник становить бл. 500 євро на міс., то у 7-и «старих» країнах-членах Союзу він дорівнює бл. 1500 євро на міс. Найменший такий параметр зафіксований у Болгарії (286 євро на міс.), найбільший – у Люксембурзі (2071 євро на міс.) [5] Дана обставина, на погляд автора, зумовлює витребуваність подальшого удосконалення спільної тарифної політики, об'єктивну необхідність пошуку нових рецептів та форм її реалізації. Водночас вона створює виклик для подальшої інтеграції, ставлячи під питання спроможність ЄС реалізувати одну з ключових її цілей у рамках «III кола» – добитися рівномірного характеру розвитку країн-членів.

Доцільно зауважити, що спільну тарифну політику було зміцнено у контексті згаданих вище принципів «Європейської основи соціальних прав». Зобов'язання забезпечити одержання робітниками справедливої зарплати, запровадити адекватні мінімальні розміри зарплатні та боротися з таким явищем, як «працююча бідність»⁶ заклали нові орієнтири державної та комунітарної політики у даному вимірі. Слід вказати, що дані настанови можуть інтерпретуватися як віддзеркалення змін у парадигмі соціальної та тарифної політики ЄС: якщо у період її становлення зарплати розглядалися скоріше як інфляційний чинник, то віднедавна їх було переусвідомлено як фактор стимулювання внутрішнього попиту, а отже й додаткового внутрішнього ресурсу економічного розвитку. Окрім того, на погляд автора, дана обставина слугує ще однією ілюстрацією тематичного взаємопроникнення комунітарних політик «III кола», що дозволяє розглядати їх як цілісний об'єкт регулювання та, відповідно, наукового дослідження.

Одним зі стрижневих елементів «III кола» європейської інтеграції є політика ЄС у галузі страхування. Фактичною точкою відліку в контексті її формування стало прийняття директиви 73/239/ЕЕС від 24 липня 1973 р., якою було запроваджено координацію нормотворчої діяльності країн-членів ЄЕС у сфері страхового бізнесу. Наступні директиви – 73/239 щодо майнового страхування та 79/267 щодо страхування життя, згодом консолідовані у рамках директиви 2002/83, – гармонізували основи підприємництва у галузі страхування, а також встановили одноманітні правила фінансового контролю, засновані на однакових стандартах визначення платоспроможності, та вимоги до мінімального розміру гарантійних фондів. Дані положення, які можна віднести до принципів спільної страхової політики «першого покоління», характеризувалися настановою на уніфікацію правил та норм; при цьому власне страхова діяльність лишалася предметом національного регулювання. Норми і засади ЄЕС з питань страхової політики «другого покоління», поява яких припала на кінець 1980-х рр., були витримані у логіці пошуку відповіді на нові виклики, що постали перед страховим ринком ЄЕС у ході поглиблення інтеграції. Зокрема, з метою зняття бар'єрів на шляху розвитку ринку

⁶ Ситуація, за якої повноцінно працевлаштована людина живе у бідності

страхових послуг було ухвалено директиви 88/357 і 90/619, якими уточнювалися повноваження національних контрольних органів та коло компетенції держав-членів.

Створення ЄС відкрило можливості для організації спільного ринку страхових послуг. Нові умови, визначені становленням валютного союзу та подальшим поглибленням економічної інтеграції, зумовили ухвалення та імплементацію норм «третього покоління», представлених директивами 92/49 та 92/96. Ними було запроваджено єдину систему ліцензування та фінансового контролю за роботою страхового бізнесу, побудовану на засадах свободи заснування та свободи руху послуг. Це лібералізувало страховий ринок ЄС, перетворивши його на один з найбільш уніфікованих і водночас найбільш конкурентних у світі. Загалом, було уможливлено ситуацію, за якої страхові компанії, зареєстровані в одній країні, одержали можливість прямого або опосередкованого надання послуг по всій території Союзу. Отже, як і у випадку інших згаданих сфер «III кола» інтеграції, створення єдиного ринку та спільної високогармонізованої економічної системи змусило держави-члени до координації норм і політик у такій важливій галузі, як страхування, що служить одним з базових механізмів забезпечення ведення підприємницької діяльності та нормального функціонування економіки у цілому.

У якості ще однієї сфери «III кола» євроінтеграції можна виділити податкову (або фіскальну) політику. Слід наголосити на значенні даної сфери у контексті європейської інтеграції, що полягає насамперед у її ролі в підтримці економічного зближення та гарантування стабільності європейської валютно-фінансової системи. На погляд автора, започаткування такої політики було зумовлено необхідністю запровадження системи контролю бюджетних дефіцитів та, взагалі, державних видатків країн-членів з метою створення передбачуваного операційного середовища для поглиблення економічної інтеграції й імплементації валютного союзу. Практичною метою фіскальної політики ЄС стала розбудова ефективних механізмів контролю та координації податкових політик держав-членів Союзу. Підвалини єдиної фіскальної політики було закладено рядом постанов Рад ЄС, що наразі формують так званий Пакт стабільності і розвитку (ПСР). Йдеться у першу чергу про постанови 1466/97 і 1467/97 від 7 липня 1997 р., якими було запроваджено комплекс заходів зі зміцнення нагляду за бюджетною політикою країн-членів та координації їх економічної політики, а також регламентовано процедуру і механізми корегування кошторисних дефіцитів. У розвитку інтеграції в цій площині можна спостерігати ту ж системну логіку, що була властива іншим напрямкам інтеграції «III кола». Формуючись початково в якості одного з допоміжних елементів економічної інтеграції, фіскальна політика перетворюється на самостійний напрямок інтеграції та окрему сферу відання ЄС.

Дані важелі було вдосконалено у ході реформ 2011-2013 рр., спрямованих на відлагодження інструментарію комунітарного нагляду та

контролю за фіскальною і бюджетною політикою з метою усунення недоліків, виявлених у ході імплементації зазначених механізмів. Зокрема, одним з завдань цих заходів стала нейтралізація та запобігання наслідкам для зони євро незбалансованої бюджетної політики ряду країн-членів. ПСР було зміцнено шляхом перегляду згаданих основних документів у напрямку розширення комунітарних повноважень та розбудови більш ефективних механізмів практичного забезпечення бюджетного моніторингу з боку установ Союзу, передбаченої постановою 1173/2011 від 16 листопада 2011 р. Окрім того, було розроблено Бюджетно-податковий пакт, що увійшов до міждержавного Договору про стабільність, координацію та урядування в Економічному та валютному союзі, підписаного у березні 2012 р. [10]. На додаток до цих змін у травні 2013 р. було прийнято так званий «подвійний пакет» заходів, спрямованих на поглиблення бюджетно-податкової політики ЄС, представлений постановами Ради 472/2013 і 473/2013. Завдяки даному пакетові ЄС отримав нові повноваження у галузі моніторингу та попередньої оцінки проектів національних кошторисів, корекції виявлених надмірних дефіцитів, а також бюджетного нагляду за тими державами-учасницями зони євро, що стикаються з загрозою власній фінансовій стабільності.

Необхідно акцентувати, що прийняття даних заходів мало важливе значення не тільки для нормалізації функціонування економічного союзу ЄС, подолання впливу фінансової кризи 2008 р. та удосконалення фінансових механізмів ЄС, але й для подальшого просування процесу європейської інтеграції у цілому. При цьому слід зауважити, що посилення комунітарного контролю істотно звузило простір прийняття рішень для національних урядів. Останні були змушені піти на значні поступки у термінах бюджетної та фіскальної політики, що об'єктивно зміцнило комунітарний рівень урядування в ЄС, позбавивши водночас державу традиційних важелів і функцій.

Узагальнюючи, можна дати таку характеристику феномену «III кола» інтеграції ЄС.

У цілому, поступ інтеграції у «III колі», попри чисельні розбіжності у вимірі тривалості, конкретних графіків та галузевої специфіки відповідних процесів, демонструє значну структурну подібність незалежно від того окремо взятого напрямку, в якому такий поступ спостерігається. Можна констатувати, що у всіх сферах «III кола» основним мотором інтеграційних процесів є просування інтеграції у перших двох – і насамперед першому (економічному) – колах. Дана закономірність, на погляд автора, зумовлена похідним та/або технічним чи обслуговуючим характером даних сфер по відношенню до кола економічних питань. Усі вони так чи інакше пов'язані із забезпеченням сталого розвитку економіки та реалізації спільних політик у «першому колі». Отже, виклики економічної інтеграції змушують держави-члени та власне Співтовариство переносити узгодження своїх політик до усе нових сфер, тим самим штовхаючи вперед інтеграційні процеси у даних сферах.

У свою чергу, запуск інтеграції у цих нових галузях означає залучення останніх до всеосяжної системи євроінтеграції в якості елементів. У такий спосіб інтеграція у нових вимірах політики набуває самостійного звучання та йде шляхом розгалуження, ускладнення, набуття більш комплексних форм. Характерний приклад такого розповсюдження дає розвиток спільної соціальної політики ЄС: будучи на перших етапах лише одним із елементів забезпечення інтеграції в економічній сфері (шляхом збільшення доступності трудових ресурсів, уможливлення вільного руху робочої сили, розбудови спільного ринку праці тощо), вона виділилася як окремих дедалі більш важливий напрям європейської інтеграції.

Доцільно звернути увагу і на таку спільну рису питань «III кола», як їх прив'язка до «м'якого» виміру інтеграції, формально наближеного до людей та їхнього добробуту. На відміну від питань перших двох інтеграційних сфер – економіки та зовнішньої і безпекової політики, – які стосуються «жорстких» державних компетенцій та механізмів, «III коло» інтеграції орієнтоване, у підсумку, насамперед на задоволення інтересів і потреб суспільств, соціальних груп та громадян країн-членів. При цьому сильний генетичний зв'язок між питаннями першого та третього кіл демонструє тенденцію до поступового відходу на другий план у термінах визначення конкретних напрямків та динаміки просування інтеграції «III кола». Це знаходить свій вираз у тому, що нові сфери інтеграції починають «жити своїм життям», орієнтуючись не стільки на економічну доцільність та функціональне обслуговування завдань господарського розвитку ЄС, скільки на власну систему пріоритетів.

Ще одним універсальним локомотивом просування інтеграції у «III колі» є суб'єкти інституційного середовища ЄС та європейські еліти, пов'язані з їх функціонуванням. Логіка подальшої акумуляції повноважень сприяє піднесенню ролі й ваги управлінських інстанцій комунітарного щаблю та робить додатковий внесок у просування інтеграції. Дана тенденція підтримується й широким проєвропейським консенсусом у політикумі ряду країн ЄС – зокрема, Німеччині та Бельгії. Це дозволяє зробити висновок про те, що постійна актуалізація порядку денного інтеграційних процесів у «III колі», яка спостерігається і в даний момент, є віддзеркаленням тренду на зміцнення структурного потенціалу комунітарних установ, їх реальної влади всередині політико-адміністративної системи Союзу, у тому числі за рахунок держав-членів та національного щабля урядування.

Спостереження даної тенденції – поглиблення інтеграційних процесів у досліджуваних сферах і поступового набуття ними власної логіки розвитку – дає змогу прогнозувати розповсюдження цих процесів на нові галузі «III кола» інтеграції. Характерною рисою цієї тенденції може зокрема стати подальша «гуманізація» питань спільної політики, включення до поля спільного та (або) комунітарного регулювання дедалі більшого обсягу проблематики, пов'язаної з розвитком людського капіталу, наданням соціальних послуг, обслуговуванням гуманітарних потреб громадянина ЄС.

На думку автора, піднесення «ІІІ кола» має дуалістичне значення для динаміки, змісту та перспектив європейської інтеграції.

З одного боку, розширення інтеграції до цих нових сфер обумовлює подальше просування інтеграційних процесів: передача повноважень на комунітарний щабель формує «вакуум компетенції» всередині державних структур, що циклічно викликає подальше ангажування спільних інститутів до адміністрування цих галузей, а отже і чергові раунди розширення сфери повноважень Співтовариства та ускладнення його адміністративних механізмів. У такому розумінні, зближення у «ІІІ колі» є запорукою та одним з основних драйверів подальшої консолідації Союзу, а саме «ІІІ коло» постає у якості ключового перспективного напрямку руху інтеграції в ЄС.

З іншого боку, розвиток інтеграції у «ІІІ колі» створює нові виклики для усієї конструкції ЄС.

Перш за все, у цьому контексті слід звернути увагу на таку тенденцію. В інституційному вимірі формуються додаткові навантаження на систему прийняття рішень та інститути Союзу, задіяні у процесі імплементації політик «ІІІ кола». Зокрема, залучення до сфери відома комунітарних структур величезної маси додаткових питань веде до розмивання ресурсів системи, їх розпорошення на розв'язання потоку нових завдань. Даний чинник сприяє прогресові структурно-функціонального стресу, а отже і об'єктивному збільшенню ентропії всередині системи комунітарної адміністрації.

У свою чергу, у вимірі відносин «держава-Союз» та «держава-громадянин» теж можливі деформації. Вимивання компетенції держави, викликане делегуванням «наверх» усе більшого кола повноважень, веде до поступової втрати національними установами спроможності до надання громадянам відповідних послуг, а отже і виконання своїх базових функцій. Хоча, як ми вважаємо, ці наслідки носять у певному ступені відкладений характер, це не знижує потенціалу їхнього деформуючого впливу на національні системи надання адміністративних і соціальних послуг по всіх країнах ЄС. Атрофія компетенцій у галузі проведення соціальної, страхової, бюджетно-податкової політики та, що немало важливо, ерозія відповідних державних інститутів додатково зменшує загальну роль національної державності у ЄС.

З третьої сторони, з точки зору функціональної спроможності інститутів Європи і в комунітарному, і у національному зрізах, ситуація, коли євроінститути стикаються з вищезазначеними проблемами масштабування повноважень до нових сфер, а національні органи втрачають відповідні компетенції, здатна спровокувати загальну дисфункцію структур управління в Європі. Існує ризик того, що ефективність роботи усіх щаблів ієрархії трирівневого управління в ЄС знизиться, а кінцеві дестинатори політик «ІІІ кола» – громадяни, громадські об'єднання, підприємства – не зможуть отримати якісних і своєчасних послуг. Це закономірно матиме широкі наслідки, які виходять за межі проблематики «ІІІ кола» та можуть справити

комплексний негативний вплив на економічний та адміністративно-політичний розвиток ЄС.

Ще одним викликом є перспектива формування у контексті європейської інтеграції стану, який можна було б визначити як «перманентний транзит». На наш погляд, така перспектива зумовлена як широтою сфери й розмаїттям питань «третього кола», так і необхідністю гармонізації усе зростаючого кількісного обсягу політик і норм у відповідних галузях.

На думку автора, для подолання згаданих викликів ЄС неминуче доведеться здійснити цілий ряд адаптивних заходів. Вважаємо, що у залежності від успішності адаптації та дієвості обраних рецептів, події у контексті євроінтеграції зможуть піти за одним з трьох сценаріїв, які можна було б позначити, з точки зору стабільності ЄС та подальших перспектив його розвитку, як оптимістичний, песимістичний та змішаний.

За оптимістичного сценарію, ЄС міг би наростити свою спроможність у галузі менеджменту завдань та управління робочими процесами за рахунок, в тому числі: а) подальшої «адміністративної експансії» до нових сфер повноважень, б) істотних фінансових витрат на розбудову комунітарних управлінських механізмів та в) комплексного удосконалення процедур взаємодії по лініях «ЄС-держава», «ЄС-громади», «ЄС-економічні суб'єкти», «ЄС-громадянин» тощо. Тим самим він зміг би утримати свою структурну стабільність, компенсувавши втрату компетенцій національної держави у вимірі доступності відповідних соціальних послуг для їх одержувачів. Позаяк, навіть за такого сценарію нагальним лишилося би питання подолання дисбалансів у соціальному розвитку ЄС, які фактично проявляють себе саме у вимірі проблематики «III кола» євроінтеграції. У той же час, за даного сценарію може виникнути ризик гіперцентралізації та бюрократизації ЄС, яка може набути незворотного характеру та підірвати реальний потенціал держави як шабля європейського урядування.

За песимістичного сценарію, ЄС може зіткнутись з проблемою дисфункції інститутів комунітарного, національного та регіонального щаблів, помноженою на складнощі, викликані розбіжностями у рівнях розвитку держав-членів. У свою чергу, дана проблема може спричинити кризу установ ЄС та, у більш широкому розумінні, європейської інтеграції, викликавши уповільнення її темпів та ба навіть перегляд доцільності інтеграції у деяких сферах, а можливо й її часткове згорнення. За таких обставин не виключено зростання євроскептичних настроїв та, відповідно, відцентрових політичних тенденцій всередині ЄС.

За змішаного сценарію, що характеризується сполученням тенденцій з обох вищезгаданих сценаріїв, можлива реалізація окремих їх наслідків одночасно. На цьому тлі, вірогідною є часткова ревізія надбань інтеграції і розсинхронізація її перебігу та (або) здійснення її подальшого руху за різними треками для різних країн Європи або їх груп, – тенденція, яку можна асоціювати з відродженням реалій «Європи різних швидкостей».

Вважаємо, що порівняно більшим потенціалом реалізації володіє третій, змішаний сценарій. Його вірогідність вища за інші завдяки тому, що він враховує обидва ключові тренди, характерні для розвитку ЄС на поточному етапі: з одного боку, тренд інтеграції, виявом якої є конкретно-практична взаємодія країн-членів Союзу з питань «третього кола», а з іншого боку – відцентровий тренд, зумовлений конфліктом між інтересами національної держави та комунітарного щабля урядування ЄС, однією з форм вияву якого став вихід Великої Британії зі складу Союзу. Однак, за яким сценарієм не стали б розвиватися події у даному контексті, слід констатувати, що сам транзит до формату інтеграції у «ІІІ колі» об'єктивно тягне за собою глибокі перетворення у вимірі функціонування формальних та неформальних інститутів, створює нові виклики у внутрішньоєвропейському діалозі і, відповідно, формує джерело політичної та функціональної нестабільності всередині ЄС.

У цьому зв'язку, доцільно зазначити, що і передбачення найбільш вірогідних шляхів розвитку ЄС з огляду на виклики й перспективи «ІІІ кола» євроінтеграції, і сама проблематика «ІІІ кола» потребують наукове дослідження і осмислення. Перетікання інтеграції до нових площин, описаних у цій статті, що супроводжується новими структурними проблемами, витребує нові концепції, спроможні дати адекватну інтерпретацію даного етапу розвитку європейської інтеграції, належним чином охарактеризувати її з теоретичної точки зору. Вважаємо, що це може становити новий напрям роботи основних шкіл наукової думки, що професійно розглядають європейську тематику, а привнесення парадигми «ІІІ кола» до концептуального арсеналу європейських студій дозволить підвищити їх дослідницьку цінність і практичну значимість, наблизивши їх до реалій завтрашнього дня. Сподіваємося на започаткування широкої наукової дискусії з даного питання.

Розвиток інтеграційних процесів у «ІІІ колі» має і цілий ряд практичних наслідків для України. Поступово перетворюючись на один з чинників, що окреслюють європейські правові, політичні та соціально-економічні реалії, він не може не справити, у перспективі, вплив на поступ зусиль нашої держави з євроінтеграції.

На погляд автора, інтеграція у «ІІІ колі» формує додаткові виклики у цьому контексті. Такі виклики постають насамперед на тлі наближення соціально-економічної системи України до європейських стандартів. Не виключено, що запровадження обмежень і норм, передбачених документами і політичними настановами «ІІІ кола», справить стримуючий вплив на темпи і динаміку відновлення української економіки, яка наразі потерпає від низки кризових явищ, та додатково деформує її розвиток.

У свою чергу, необхідність адаптації усе зростаючої кількості *acquis* у соціально-економічній сфері до вітчизняного законодавства створюватиме додатковий тиск на національну правову систему України. Перманентно транзитний характер змін у «ІІІ колі» і, отже, наявність виражених

перспектив до їх консервації у «постійно перехідному» стані на довгі роки істотно ускладнює завдання з їх юридичної імплементації в українському законодавстві та формує об'єктивну перешкоду на шляху приєднання нашої країни до ЄС.

Слід згадати і про такий аспект. Перспектива ентропії у рамках політичної конструкції ЄС і, відповідно, хаотизації процесів прийняття рішень, розпорошення відповідальності та інші структурні проблеми, що можуть виникнути за негативних сценаріїв розвитку Співтовариства, активованих у тому числі унаслідок дії чинників, описаних у даній статті, здатна обумовити неготовність самого ЄС до продуктивного діалогу з Україною. Запорукою планомірного, передбачуваного і, у підсумку, взаємовигідного інтеграційного процесу є високий ступінь функціональної спроможності сторін, наявність якої з боку ЄС, за згаданих обставин, може стати під питання.

У даному світлі, вважаємо, що проблематику «III кола» доцільно брати до уваги у тому числі й у сенсі наукового і практичного аналізу її потенційного впливу на євроінтеграційні перспективи України.

Висновки. Розповсюдження інтеграційних процесів у ЄС на нові сфери (соціальну, тарифну, страхову, бюджетну, фіскальну політику тощо) дозволяє констатувати започаткування «III кола» європейської інтеграції поруч з першими двома – інтеграцією в галузі економічної політики та політико-безпековій сфері. Основною причиною переходу європейської інтеграції до галузей «III кола» є поступове масштабування процесу взаємозближення держав Є(Е)С, що відбувалося спочатку в економічній, а далі й у суміжній з нею соціальній сфері. Інтеграція в цій сфері початково виконувала допоміжну функцію, полегшуючи і стимулюючи економічну інтеграцію. Завдяки цьому тісному генетичному зв'язку між проблематикою економічної інтеграції та питаннями «III кола» інтеграційні процеси в останньому продемонстрували значну динаміку.

Із плином інтеграції спостерігається поступова втрата даного зв'язку та набуття «III колом» спільної політики ЄС самостійного звучання. Логіка євроінтеграційних процесів зумовлює послідовний поступ інтеграції у цих сферах та її подальше розповсюдження на інші галузі, що можуть бути віднесені до «III кола». Одним з локомотивів цієї інтеграції на сучасному етапі є комунітарний щабель влади в ЄС, орієнтований на подальшу консолідацію свого впливу в адміністративно-політичній конструкції ЄС.

Піднесення інтеграції у «III колі» створює нові виклики для інституційної структури ЄС та євроінтеграційного процесу у цілому. Подальше включення проблематики «III кола» до сфери відання комунітарних інститутів, що супроводжується ерозією інституційної спроможності національного щаблю управління в ЄС, може спровокувати кризові явища всередині системи європейської інтеграції з неоднозначними наслідками для її подальшого перебігу.

Одним із визначних системних ризиків такого плану є формування всередині ЄС стану «постійного транзиту», здатного дезорганізувати роботу його інститутів та справити негативний вплив на євроінтеграційні перспективи нових потенційних членів Союзу, і насамперед України. Такий вплив міг би зокрема проявити себе на тлі створення додаткових навантажень як на правову, так і на соціально-економічну систему України, що загальмували б економічне відновлення в країні, а також у вимірі зниження реальної переговорної спроможності ЄС як контрагента нашої держави. Разом ці чинники можуть створити додаткові перешкоди на шляху України до ЄС і уповільнити діалог з питання набуття членства в Союзі.

У цьому контексті, актуалізується завдання розробки нових концептуальних моделей і теорій інтеграції, що можуть бути пристосовані для аналізу наявних і майбутніх євроінтеграційних процесів. Доцільним вважається введення проблематики «III кола» інтеграції до сфери наукового і стратегічного аналізу України з питань євроінтеграції та перспектив членства в ЄС.

References

1. *Alberto Gasparini*. The Euroregion as an Institutional Technology for Planning and Managing the Cross-Border Cooperation. // *TEORIJA IN PRAKSA* let. 51, posebna številka, 2014. - 262-284 p.
2. André-Louis Sanguin. Euroregions and Other EU's Cross-Border Organizations: the Risk of Confusion, Redundancy, Oversizing and Entropy. A Critical Assessment. // *ANNALES, Ser hist. sociol.* / 23/2013/1. - 155-164 p.
3. *Birte Wassenberg*, Bernard Reitel in cooperation with Jean Peyrony Rubio, Territorial Cooperation in Europe. A Historic Perspective - Luxembourg: *Publications Office of the European Union*, 2015. - 172 p.
4. Calculli M. Regionalism and Regionalization in the Middle East [Электронный ресурс] / Marina Calculli, Matteo Legrenzi // The International Relations and Security Study Network (сайт). - Режим доступа: <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?lng=en&id=167930>
5. *Carla Willig*. Introducing Qualitative Research in Psychology. - *Open University Press*; 3 edition (1 July 2013). - 264 p.
6. *Catherine McIntosh*. The Euregion Maas-Rhein: The Problematics of being 'left in the dark', 2010. <<http://gpm.ruhosting.nl/mt/2011MASG30McIntoshCatherine.pdf>>
7. Clarke P. Insurance in the single market [Электронный ресурс] / Paul Clarke // Chartered Insurance Institute (сайт). - Режим доступа : <https://www.cii.co.uk/fact-files/the-insurance-market/insurance-in-the-single-market/> (12.02.2019). - Назва з екрана
8. Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers European Observatory of Working Life (сайт). - Режим доступа : <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/community-charter-of-the-fundamental-social-rights-of-workers> (15.01.2019). - Назва з екрана
9. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union / Official Journal of the European Union . - Volume 55. - 26 October 2012. - P. 1-390
10. Council of Europe. Regionalisation and its effects on local self-government / Council of Europe // *Local and regional authorities in Europe*, № 64. - Strasbourg : Council of Europe publishing, 1998. - P. 9.
11. Deas I., Lord A. From a new regionalism to an unusual regionalism? The emergence of non-standard regional spaces and lessons for the territorial reorganisation of the state. *Urban Studies*. 2006. Vol. 43. № 10.
12. Declaration of the Assembly of European Regions on regionalism in Europe of the 4th of December 1996 [Электронный ресурс] // The Assembly of European Regions (сайт). - Режим доступа: http://www.a-er.org/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/GBDeclaration-Regionalism.doc (23. 06. 2013). - Назва з екрану.

13. Easton D. A System Analysis of Political Life. New-York: John Wiley & Sons, Inc., 1965.
14. Fawcett L. Exploring regional domains: a comparative history of regionalism / Louise Fawcett // *International Affairs*. - Vol. 80. - No. 3. - May 2004. - P. 429-446
15. Hall R.B. The geographic region: A resume / R.B. Hall // *Annals of the Association of American Geographers*. - Vol. 25. - No. 3. - 1935. - P. 122-136.
16. Harrison J. Re-reading the New Regionalism: A Sympathetic Critique. *Space and Polity*. 2006. Vol. 10. № 1.
17. Hettne B. The Europeanization of Europe: endogenous and exogenous dimensions / B. Hettne // *European Integration*. - Vol. 24. - No. 4. - 2002. - P. 327.
18. Keating M. Is There a Regional Level of Government in Europe? / M. Keating // *Regions in Europe* / Edited by P. le Galesand and C. Lequesne. - London : Routledge, 1998. - P. 1129.
19. Kyryllov P. *Dyskurs M. Fuko kak metodolohiya analiza sovremennykh sotsyal'nykh ynstytutov y processov*. <<http://www.dissercat.com/content/diskurs-m-fuko-kak-metodologiya-analiza-sovremennykh-sotsialnykh-institutov-i-protssesov>>
20. Marianna Greta. Euroregion in the Role of Management of Structural Aid and as a Natural Cluster. *Zeszyty Naukowepolitechniki Lodzkiej, Nr. 1207, Organizacja I Zarzadzanie*, z. 63, 2016. - 33-43 p.
21. Müller T. The European Social Pillar – Towards An EU Minimum Wage Policy? [Электронный ресурс] / Torsten Müller, Thorsten Schulten // *Social Europe (сайт)*. – Режим доступа : <https://www.socialeurope.eu/european-social-pillar-towards-eu-minimum-wage-policy> (19.04.2019). – Назва з екрана
22. Peeters Y. The Development of Trans-National Co-operation on the Sub-Continental Level in Europe since 1990. *Regional Contact*. 1996. № 11. P. 19-26.
23. Perkmann, M., 2002. Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union. In: Perkmann, M. and Sum, N. (eds) *Globalization, regionalization, and cross-border regions*. Basingstoke: *Palgrave MacMillan*.
24. Puhle H.-J. Regions, Regionalism, and Regionalization in 20th-Century Europe [Электронный ресурс] / Hans-Jürgen Puhle // *19th International Congress in Historical Sciences (сайт)*. - Режим доступа: <http://www.oslo2000.uio.no/program/papers/s9/s9-puhle.pdf> (03. 09. 2013). - Назва з екрану.
25. Regulation (EC) No 1059/2003 of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 on the establishment of a common classification of territorial units for statistics (NUTS) / European Parliament and the Council // *Official Journal*. - No. L 154. - 21 June 2003. - P. 1-41.
26. Schmitt-Egner P. The Concept Of «Region»: Theoretical And Methodological Notes On Its Reconstruction / P. Schmitt-Egner // *European Integration*. - Vol.

24. - No. 3. - 2002. - P. 179-200.
27. *Sergey L. Barinov, Petr Kiryushin. A Comparative Analysis of Euroregion Development Under Different Institutional Circumstances. Basic research program. working papers series: international relations WP BRP 06/IR/2014.*
28. *Solovej Y. V. Konstruyrovanye «polytyceskoj real'nosti» v dyskurse polytyceskoho subekta. // Fylosofskye nauky. 2005. #11.*
29. The EU framework for fiscal policies [Електронний ресурс] / European Parliament (сайт). – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/89/the-eu-framework-for-fiscal-policies> (08.02.2019). – Назва з екрана
30. The European Pillar of Social Rights in 20 principles [Електронний ресурс] / European Commission (сайт). – Режим доступу : https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en (27.03.2019). – Назва з екрана
31. Thompson A. Regions, Regionalisation and Regionalism in Contemporary Europe / Andrew Thompson // *National and Ethnic Identity in the European Context.* - Lodz, 2000. - P. 113-129.
32. Tsardanidis Ch. The BSEC: From New Regionalism to Inter-regionalism? *Agora Without Frontiers.* 2005. Vol. 10 (4). P. 362-391.
33. Zdravko M. "Europe of Regions" in the Context of Micro-Macro Convergence. *Regional Contact.* 1995. № 10. P. 19-24.
34. Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика. [Хрестоматія з зарубіжної соціології регіонів] / Кононов І. Ф. (науковий редактор) - Луганськ : Альмамагер, Знання, 2002. - 664 с.
35. Кіш Є. Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу. У На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів: [Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід.] / Є. Кіш, О. Вишняков, Л. Лендъел та інші. К.: Логос, 2000.
36. Краєвська О. Горизонтальні політики ЄС у системі спільних політик ЄС / О. Краєвська // *Вісник Львівського університету.* – 2017. – С. 75–83. – (Серія міжнародні відносини; вип. 42)
37. Ушакова Ж. С. Основні підходи до дослідження регіоналізму як об'єктивного процесу сучасної світової політики / Ж. С. Ушакова // *Гілея (науковий вісник) : Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич.* - 2009. - Вип. 19. - С. 321-334.
38. Яковюк І. В. Європейський регіоналізм у контексті розбудови Європейського Союзу / І. В. Яковюк // *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* - Випуск 8. - 2004. - С. 57-68.